

SLOVENSKA POVOJNA POLITIČNA EMIGRACIJA IN RAZVOJ IDEJE O NEODVISNOSTI SLOVENIJE

Janez Nared

COBISS 1.03

Pričujoča razprava je za objavo prirejen del diplomske naloge z naslovom Razvoj ideje o neodvisnosti Slovenije pri izseljencih po drugi svetovni vojni, katero je avtor pod mentorstvom dr. Avgusta Lešnika pripravil v študijskem letu 1999/2000. Namen diplomske naloge je bil predstaviti narodnopolitične programe, ki so jih za matično domovino pripravili slovenski izseljenci, s posebnim poudarkom na obravnavi programov in skupin, katerih namen je bila vzpostavitev samostojne in neodvisne, demokratično urejene slovenske države. V razpravi predstavljam izjave in razmišljanja, ki so jih slovenski izseljenci posamezno ali v imenu raznih skupin objavljali v časopisih Slovenska država, Slovenska pot, Slovenska svoboda, Sij slovenske svobode, Smer v slovensko državo in Slovenski glas.

Po koncu druge svetovne vojne je prišlo do večjega vala političnih beguncev, ki so ga sestavljali pripadniki nemške narodne manjšine, okupatorjevi sodelavci, pripadniki četniških in domobrantskih enot ter velikokrat tudi njihovi družinski člani. Ti ljudje so se zaradi odklanjanja spremembe političnega sistema skupaj z nemškimi silami umaknili na Koroško, del tudi v Italijo, nekaj Slovencev pa se je v tujino umaknilo že med vojno in se po njenem koncu niso hoteli vrniti.¹ Begunci (njihovo število se je gibalo med 20.000 in 25.000, od tega so kasneje približno 10.000 domobrancev vrnili v Slovenijo), ki so bili nastanjeni v begunskih taboriščih, so se začeli že kmalu povezovati v posamezne politične skupine. V begunskih taboriščih so organizirali tudi slovenske šole in tisk.²

Ko so spoznali, da se je režim v Sloveniji utrdil in da je le malo možnosti za njihovo vrnitev, so začeli begunci iskati države, ki bi jih bile pripravljene sprejeti. Med možnimi državami se je kot najbolj primerno izkazala Argentina, saj so se tja lahko izseljevale celotne družine, tudi otroci in starejši ljudje, kar je bilo za ostale države prej izjema kot pravilo. Poleg Argentine so bile pomembnejše države naselitve slovenskih političnih emigrantov še ZDA, Kanada, Avstralija in nekatere evropske države.

Ob naselitvi v novi državi so se morali izseljenci spopasti s številnimi problemi; poiskati so si morali stanovanja in delo, prav tako pa je bilo potrebno ohraniti tudi stike s svojimi rojaki. Ker so bili povojni politični emigranti povečini desno usmerje-

¹ R. Švent, *Politična migracija*, Enciklopedija Slovenije, 9. knjiga, Ljubljana 1995, str. 78 in 79.

² Šolstvo se je razvilo zlasti po zaslugi Marka Bajuka; njemu v spomin prirejajo v Buenos Airesu srednješolske tečaje, na katerih slovenski srednješolci predstavljajo svoje poglede na aktualna slovenska vprašanja.

ni, se niso družili s predvojnimi izseljenci, ampak so ustanavljali svoja društva in gradili svoje slovenske domove. Vendar pa tudi sama politična emigracija ni bila enotna, saj je bila sestavljena iz številnih pred- in medvojnih političnih skupin, ki so imele zaradi različnih ideoloških izhodišč tudi različne poglede na slovensko prihodnost. Verjetno edina skupna vez je bila protikomunistična usmerjenost, pa še pri tem je kasneje prišlo do razlik. Pri tem pa je pomembno poudariti, da se je tedaj, za razliko od poprejšnjega ekonomskega izseljenstva, v tujino izselil velik del inteligence in tudi večji del protikomunističnega vodstva meščanskih strank, kar je ugodno vplivalo na organiziranost izseljencev in na nastanek narodnopolitičnih programov.

Glede na predloge, ki so jih posamezne politične skupine predlagale za rešitev slovenskega vprašanja, lahko slovensko politično emigracijo razdelimo na dva ključna dela:

1. skupine, ki so se zavzemale za Slovenijo v okviru Jugoslavije, pa naj bo ta monarhija ali federativna republika, in
2. skupine, ki so se zavzemale za suvereno in neodvisno Slovenijo, pri čemer pa se ta na osnovi enakopravnosti lahko povezuje v širše meddržavne zveze.

Pri prvih je bilo zlasti pomembno delovanje Narodnega odbora za Slovenijo (dalje NOS), ki je predstavljal kontinuiteto s pred- in medvojnimi meščanskimi strankami, saj je bil sestavljen iz članov Slovenske ljudske stranke (SLS), Slovenske demokratske stranke (SDS) in Socialistične stranke Jugoslavije (SSJ). Tu je potrebno omeniti tudi tako imenovano Londonsko grupo, ki je predstavljala širše povezovanje jugoslovanskih emigrantov. Pri skupinah, ki so se zavzemale za suvereno in neodvisno slovensko državo pa je zlasti pomembno omeniti Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo (dalje AO) ter Slovensko državno gibanje (dalje SDG), naslednika AO.

DELOVANJE PROJUGOSLOVANSKO USMERJENIH POLITIČNIH EMIGRANTOV

Ko se je jeseni 1944 počasi začela manjšati nemška moč in je v Sloveniji začela dobivati Osvobodilna fronta čedalje večji vpliv, so se SLS, SDS in SSJ povezale na osnovi protikomunistične usmerjenosti v NOS. Ta je na dan ustanovitve, 29. 10. 1944, izdal »Narodno izjavo«, v kateri je »na temelju etnične samobitnosti slovenskega naroda in temelju narodnostnega načela« zahteval:

- »1) državno-pravno združitev vsega slovenskega narodnega ozemlja v ZEDINJENO SLOVENIJO, ki mora biti v geografskem, gospodarskem, prometnem in strateškem oziru tako zaokrožena celota, da bosta zavarovana nemoteni narodni in gospodarski obstoj in razvoj slovenskega naroda;
- 2) federativno, na demokratični podlagi in socialno pravično urejeno kraljevino Jugoslavijo pod vladarsko hišo Karadjordjevičev, katere sestavni del je tudi narodna država Zedinjena Slovenija;

- 3) *tako federativno državo, da bodo narodne države kot sestavni deli imele tako stvarno področje, da bo izvrševala osrednja zvezna oblast le tiste naloge in imela le tiste prerogative, ki so ji z zvezno ustavo izrecno priznane in izvzete iz pristojnosti oblasti narodnih držav.*
Zvezno ustavo jugoslovanske države sprejme ustavodajna skupščina, sestavljena iz zakonitih predstavnikov posameznih narodnih držav tako, da glasuje za njo kvalificirana večina zakonitih zastopnikov iz vsake narodne države;
- 4) *temeljito socialno in gospodarsko preosnovo, ki bo uničila gospodstvo kapitala nad delom, priznala vsem delovnim slojem, družinam in poedincem njih socialno-gospodarsko funkcijo ter jim zagotovila človeka vredno življenje.*
Za uveljavljanje teh narodnih zahtev ustanovljeni NARODNI ODBOR za SLOVENIJO kot vrhovna narodna oblast združuje začasno, dokler ne nastopijo urejene razmere, v svojih rokah pravice suverene in najvišje upravne oblasti.»³

Pri izjavi je bilo zlasti zanimivo to, da so vse tri glavne slovenske stranke zahtevale slovensko narodno državo in da je omenjeno izjavo podpisalo preko 300 najuglednejših osebnosti iz slovenskega političnega, kulturnega, gospodarskega in prosvetnega življenja.⁴ Vendar pa smo pri tem dolžni navesti tudi realne okoliščine. NOS je nastal v času, ko so vsled agresivnega političnoobrambnega nastopa OF in KPS v njej, njegove ustanovne stranke že izgubljale svoj vpliv. Poleg tega so začele tuje vlade priznavati OF kot edino skupino, ki se je borila proti nacizmu. Tako je bila ustanovitev NOS vse prej kot pragmatično dejanje takratnega slovenskega protikomunističnega tabora, saj so se s tem zapletli v kar nekaj protislovij, ki so le zaostrovali odnose z OF, čeprav bi bilo glede na to, da je sam kralj, na katerega je NOS še vedno prisegal, priključil svojo vojsko k Titovim partizanom, povezovanje z OF bolj na mestu. Tretjega maja 1945 je NOS na osnovi narodne izjave sklical prvo sejo slovenskega parlamenta, na kateri so s slavnostno izjavo proglasili ustanovitev narodne države Slovenije in NOS za začasno vlado.⁵

Ko je po vojni oblast prevzela KPS, so se člani NOS preselili v tujino, kjer so prevzeli skrb za posamezna begunska taborišča. Oktobra 1945 je dr. Miha Krek sklical konferenco vseh v Italiji nahajajočih se članov NOS, na kateri so Kreka izvolili za

³ Narodni odbor za Slovenijo. Namen naše narodne politike, Svobodni pogledi na slovensko preteklost, sedanjost in prihodnost 3 (ur. Miloš Stare, Buenos Aires 1980, str. 8 in 9.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam, str. 10. V izjavi Narodnega odbora 3. maja 1945 zapišejo: »V smislu Atlantske listine in drugih svečanih izjav demokratičnih zaveznikov o svobodni odločitvi in demokratični ureditvi narodov NARODNI ODBOR ZA SLOVENIJO v odločilni in usodni uri za slovenski narod proglašča, da je za vse ozemlje, na katerem prebivajo Slovenci, ustanovljena narodna država Slovenija kot sestavni del demokratične in federativno urejene kraljevine Jugoslavije. Narodni odbor za Slovenijo predstavlja slovensko vlado kot začasni najvišji upravni organ za območje narodne države Slovenije.«

predsednika. Dalje so potrdili tudi stališča narodne izjave iz leta 1944 in s tem tudi obnovitev demokratske kraljevine Jugoslavije.⁶ Dr. Miha Krek, tedaj podpredsednik jugoslovanske vlade v izgnanstvu⁷, je leta 1944 prispel v Rim, od koder sta skupaj z dr. Cirilom Žebotom poslala zahodnim zaveznikom več spomenic, v katerih sta jim predlagala zasedbo Slovenije, ki naj bi omogočila vzpostavitev slovenske demokratične oblasti in rešila Slovenijo pred komunistično nevarnostjo.⁸ Ko so se na začetku leta 1946 začele priprave na mirovno konferenco, sta se NOS in Krek odločila za mirovanje, da s svojim delovanjem ne bi škodovala jugoslovanskim ozemeljskim zahtevam proti Italiji. S tem se Žebot ni strinjal in je, kot bomo še omenili, zbral okoli sebe krog somišljenikov in ustanovil AO.⁹ S tem se je počasi začela delitev slovenske politične emigracije na dva dela.

NOS vse do leta 1960 ni sprejel pomembnejših programov. Druge stranke so bile bolj aktivne. Tako je leta 1954 svoj program predstavila SLS, v katerem so zapisali:

»Slovenski narod ima po naravnem pravu pravico do svoje države, da sam ureja svoje življenje, da stopa v državne zveze ter sodeluje v družini svobodnih narodov. SLS stremi in dela, da bi slovenski narod uveljavil to svojo pravico in se ves združil v slovenski državi«. In dalje v 7. členu: »Slovenci smo po svobodni odločitvi vstopili v državno skupnost s Hrvati in Srbi ter drugimi Južno-Slovanskimi narodi (Majska deklaracija). Zemljepisne, geopolitične in gospodarske okolnosti, sorodnost krvi in jezika ter potrebe za obrambo ozemlja kažejo in utemeljujejo usodno življenjsko povezanost slovenskega naroda z ostalimi južno-slovanskimi narodi. Prvi pogoj vsake njihove bodoče sreče pa je svoboda«. V 8. členu so navezovanost na Jugoslavijo le še potrdili: »Svetovne in evropske razmere kažejo tesnejšo povezanost narodov in držav za skupno obrambo miru, za pospeševanje kulturne rasti in za razvoj gospodarstva. SLS smatra, da je svobodna povezanost držav na slovanskem jugu najnaravnejša in najboljša, narod sam pa odloči s splošnim, enakim in tajnim glasovanjem vprašanje vstopa Slovenije v vsako zvezo držav. Stranka pozdravlja in podpira graditev in organizacijo združenih držav Evrope«. ¹⁰

Ta program, ki so ga sprva tudi v »samoslovenskem taboru« označili kot prehod SLS k slovenski državni ideji¹¹, je kasneje vse bolj postal tarča kritik, ker naj bi bil preveč nejasen in je še vedno podpiral rešitev slovenskega narodnega vprašanja v okviru jugoslovanske države. Kljub temu je SLS ta program ohranila vse do devetdesetih let.

⁶ B. Novak, Geneza slovenske državne ideje med emigracijo, Slovenci in država (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995, str. 297.

⁷ S te funkcije ga razrešijo jeseni 1944.

⁸ M. Klemenčič, Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 1. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 3 (1996) str. 399.

⁹ B. Novak, Geneza..., str. 298.

¹⁰ Program Slovenske ljudske stranke. Citirano po: M. Klemenčič, Izselske skupnosti... (1. del), str. 400.

¹¹ Novi program SLS, Slovenska država, leto 4, št. 10, Toronto, 20. 10. 1954, str. 1.

SLS se je po vojni povezovala tudi s strankami podobnih (krščansko-demokratskih) nazorov iz srednje Evrope, s katerimi so skupno iskali poti v boju proti komunizmu. V ta namen so te emigrantske stranke ustanovile Srednjeevropsko zvezo krščanskih demokratov, ki je imela za glavni cilj strmoglavljenje komunističnih režimov v državah za železno zaveso. V tej zvezi, v okviru katere se je razvijala tudi ideja o Združeni Evropi, je dr. Miha Krek postal podpredsednik.¹² Na začetku leta 1960 je svoj novi program predstavila tudi Slovenska demokratska zveza¹³, v katerem je zapisala:

»Zveza predstavlja gibanje za osvoboditev slovenskega naroda in skupne države Jugoslavije od komunističnega totalitarizma in enopartijske diktature, za popolno demokratizacijo narodno-političnega življenja slovenskega naroda, za zaščito in razvoj njegovih življenjskih virov in sredstev.

Zveza stoji trdno na stališču narodne in upravno politične samostojnosti slovenskega naroda tudi v kakršnem koli drugem državnopolitičnem okviru. /.../ SDZ je mnenja, da se mora Jugoslavija ohraniti kot država, ki pa mora biti urejena kot federacija s sorazmerno udeležbo edinic pri osrednji upravi.«¹⁴

NOS je v emigraciji ostal zvest sporazumu iz 29. oktobra 1944, vendar pa je tudi sledil razvoju in novim okoliščinam ter temu primerno prilagajal svoje težnje. Še vedno pa je bila izhodišče za vse njegovo delovanje slovenska narodna država, katere predstavniki pa naj uredijo odnose z ostalimi deli Jugoslavije. Ker so menili, da bo prehod iz komunistične diktature v demokracijo zelo težaven, so za to prehodno obdobje že leta 1960 sestavili načrt, ki je dobil ime »Slovenska formula«.¹⁵ V izjavi so zapisali:

»NAMEN NAŠE NARODNE POLITIKE

Narodni odbor za Slovenijo, da določno opredeli svoje stališče, kako preosnovati sedanje politične razmere v domovini, izjavlja:

1

Naš skupni cilj je vzpostavitev svobodne in demokratične vladavine, ki naj nadomesti sedanjo diktaturo komunistične stranke v Jugoslaviji.

Vzorno, svobodno in demokratično vladavino nam popišeta in kažeta Ustanovna listina Združenih narodov in Splošna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah.

Načelom, ki jih razglša deklaracija, so svobodni evropski narodi, združeni v Evropskem svetu, dali v Strassburških konvencijah tudi pravno obliko in jim priznali moč obveznega zakona.

¹² M. Klemenčič, *Slovenia as Part of a United Europe in the Political Philosophy of Slovene Emigrants from Louis Adamic to Miha Krek*, *Intelektualci v diaspori – Intellectuals in Diaspora* (ur. Irena Gantar Godina), Ljubljana 1999, str. 50-58.

¹³ V SDZ se leta 1947 združijo »slovenski domoljubi« v Franciji. Iz zapisov, ki so bili na voljo, ni bilo možno razbrati, ali omenjena zveza kakorkoli sodeluje s SDS.

¹⁴ Novo politično gibanje med Slovenci, Slovenska država, leto 11, št. 3, Toronto, 1. 3. 1960, str. 2.

¹⁵ Narodni odbor za Slovenijo, str. 11. »Slovenska formula« je bila sestavni del izjave NOS, ki jo je pod naslovom »Namen naše narodne politike« objavil predsednik NOS dr. Miha Krek.

Ker odločno hočemo:

- a) *da demokratična načela navedenih proklamacij ne ostanejo samo program demokratičnih Slovencev, temveč, da se v domovini uresničijo;*
- b) *da za vselej ostanemo v družini svobodnih evropskih narodov in*
- c) *da v bodoče laže preprečimo vsak morebitni poizkus komunistične ali kakršnekoli druge diktature,*

že sedaj razglāšamo, da bodi Splošna deklaracija Združenih narodov o človekovih pravicah z dne 10. decembra 1948 sestaven del vsake naše bodoče ustave, bodisi Slovenije, bodisi Jugoslavije, določbe Strassburških konvencij z dne 4. novembra 1950 in z dne 20. marca 1952 pa neposredno veljavno pravo za vsako našo bodočo zakonodajo, upravo in pravosodje.

2

Da preidemo nevarno dobo prehoda iz diktature v svobodno vladavino na miren način in brez nevarnosti za naše mednarodno priznane meje, sprejmemo – nikakor ne za dokončno državnopravno ureditev, ampak le za začetno dejansko izhodišče – sedanjost razmejitev in ureditev v tem smislu, da sestavljajo Jugoslavijo Srbija, Hrvaška, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Črna gora in Makedonija in da njih lastno območje obsega pristojnosti, ki so bile priznane Hrvaški v sporazumu iz avgusta 1939, ki jih je dopolnila in potrdila jugoslovanska vlada v aprilu 1941, in pristojnosti, ki so vsaj po besedilu sedaj priznane takozvanim ljudskim republikam.

3

Izhajajoč iz tega začetnega dejanskega stanja naj svobodni narodi Jugoslavije v ozračju pomirjenosti, oproščeni strahu, z izključitvijo surove sile, na način, ki odgovarja in je primeren za delovanje miroljubne demokratične družbe, v duhu namenov in načel, ki smo jih povedali v prvi točki te izjave, sami odredijo svoja predstavištva, ki naj sklepajo o njihovih bodočih javnopravnih ustanovah in organih.

4

Demokratične stranke in politične sile iz vseh delov Jugoslavije, ki se po svojih izraženih programih in po svoji dejavnosti strinjajo z nameni in načeli, ki so povedani v prvi točki te izjave, sporazumno sestavijo začasno vlado za vodstvo in upravo poslov, ki po začasni ureditvi in razdelitvi območij ostanejo v prehodni dobi skupni.»¹⁶

V spremljajočem razmišljanju z naslovom »Čemu Slovenska formula« je Krek ugotavljal, da v petnajstih letih slovenska politična emigracija ni uspela sestaviti skupnega predstavištva in da v njej obstajajo različni pogledi glede bodočega slovenskega državnega življenja, vendar se mu to ni zdelo odločilno, saj bo o ureditvi države odločalo ljudstvo v domovini. Zato je menil, da je bistvenega pomena skupni cilj, to je odprava komunističnega režima, za kar pa se mu je zdelo nujno potrebno, da si je

¹⁶ Prav tam, str. 11 in 12.

emigracija na jasnem glede stvarnega izhodišča. Pri tem je izrazil željo, da bi se preobrazba v demokracijo zgodila na miren način in brez nevarnosti za mednarodno priznane meje. Izrazil je tudi bojazen, da bo, če si narodne sile ne bodo enotne glede stvarnega izhodišča, nastopila nevarna praznina in zmeda, katere neizogibni naslednik bi bil sovjetski komunizem, lahko pa bi se celo zgodilo, da bi slovenske dežele postale plen tujih držav. Zato po njegovem prehod zahteva čim popolnejšo narodno slogo in jasno, krepko ter hitro odločanje.¹⁷ Kar se tiče izhodišča, je označil za prvo realno dejstvo nadaljni obstoj Jugoslavije¹⁸ in drugo, da sestavni deli jugoslovanske države (republike) od njenega nastanka do sedaj niso izgubile svojega lastnega značaja. Za prehodno obdobje sta se mu zastavljala še dva sklopa vprašanj, in sicer o začasni ozemeljski razdelitvi, pri čemer se je zavzemal za ohranitev obstoječega stanja, in o kompetencah posameznih državnih delov, za kar pa je iskal rešitve v okviru že ponujenih v času obstoja Jugoslavije (sporazum Cvetković-Maček iz leta 1939).¹⁹ »Formula«, ki je po Krekovem prepričanju odgovarjala mišljenju, željam in hrepenju ogromne večine ljudi, ki so živeli v Jugoslaviji, pa ni rešila vprašanja, kdo naj upravlja posle, ki po začasni razdelitvi kompetenc ostanejo skupni. Za to, čeprav bo to stvar skupnega dogovora vseh jugoslovanskih narodov in o tem ne bodo odločali samo Slovenci, je iskal rešitve v švicarskem kolegialnem zveznem svetu.²⁰ Na koncu je izrazil tudi željo, da bi te misli postale skupna last Slovencev v domovini in zamejstvu. Tako bi imeli vodilo za razvoj, vodilo, ki jih bo družilo, jih navdajalo z zaupanjem in občutkom pripravljenosti, da bodo lahko v vseh razmerah vpregli vse sile v obrambo narodnih koristi in bodo zato mirno ter vedro gledali v bodočnost.²¹ S »Slovensko formulo« pa se niso strinjali pripadniki SDG in so jo na svoji seji 21. in 22. maja 1960 v Clevelandu označili kot nesprejemljivo, saj je bil po njihovem predlog NOS nejasen v formulaciji o končnih političnih ciljnih slovenskega naroda, prav tako pa naj bi Beogradu omogočal še nadaljnjo izvajanje hegemonije nad slovenskim narodom.²²

Krek je kljub vse številnejšim zahtevam po razpadu Jugoslavije – in čeprav je v tem videl le naravno pot v razvoju narodov – tudi še sedem let pozneje zagovarjal ohranitev le-te, saj bi njena delitev odprla vrsto bolečih vprašanj in ozemeljskih sporov. Delitev po etničnem principu ne bi zadovoljila nikogar, prav tako pa bi morale, čeprav deklarativno suverene države, iskati zaščito v večjih tujih centrih. Zato je menil, da je rešitev krize, ki jo je povzročilo dvaindvajset let nesvobode pod komunističnim režimom, v čim popolnejši svobodi in nadomestitvi komunistične diktature z demokratičnim sistemom, poudaril pa je tudi pomen enakopravnosti narodov v uprav-

¹⁷ Prav tam, str. 12-15.

¹⁸ Za njen obstoj se je zavzemal zato, ker je preživela »tako kataklizmo, kot je bila druga svetovna vojna«, poleg tega pa je priznana tudi od vseh držav sveta.

¹⁹ Narodni odbor za Slovenijo, str. 15 in 16.

²⁰ Prav tam, str. 16 in 17.

²¹ Prav tam, str. 17.

²² Izjava, Slovenska država, leto 11, št. 6, Toronto, 1.-15. 6. 1960, str. 1.

ljanju skupnih zadev. Za državno ureditev je predlagal neke vrste moderno konfederacijo, v kateri bi o posebnih interesih vsakega naroda odločala le njegova posebna narodna državna uprava, skupna pa bi bila le tista vprašanja, za katera bi se države sporazumele. Ta gibka in prožna sporazumna skupnost bi lahko število teh skupnih interesov spreminjala in dopolnjevala po zahtevi razmer.²³

Ob 55-letnici Majniške deklaracije maja 1972 je NOS ponovno poudaril, »da je bil in bo naš skupni cilj vzpostavitev svobodne demokratične vladavine, ki naj nadomesti sedanjo diktaturo Komunistične stranke Jugoslavije.«²⁴ Dalje je zapisal: »...odobravamo in podpiramo prizadevanja narodov in republik za pravičnejše medsebojne odnose na temelju popolne enakopravnosti. Obsojamo ravnanje vladajoče stranke, ki z nasiljem in centralizmom taka prizadevanja preprečuje in s tem povzroča pogubne ekstremizme in sovraštvo med narodi. Temelj mirnega sožitja narodov Jugoslavije bo postavljen le tedaj, če bo imela vsaka narodna republika neokrnjene vse pravice svobodnega odločanja o svoji usodi na političnem, gospodarskem, verskem in kulturnem področju, razen tistih, katerim bi se za voljo pravično urejene skupnosti prostovoljno in začasno odrekla.«²⁵ Menil je, da je slovenski narod po svobodni volji stopil v zvezo z ostalimi jugoslovanskimi narodi, ker je smatral to pot za najnaravnejšo in najvarnejšo, vendar pa ima slovenski narod vedno pravico odločati o vstopu ali izstopu republike Slovenije v vsako zvezo držav, kar pa priznava tudi ostalim jugoslovanskim narodom. NOS je izrazil tudi prepričanje, da je v interesu vseh narodov Jugoslavije, da si ohranijo sožitje v skupnosti, kar pa je tudi nujno potrebno za ohranitev miru v tem delu Evrope. O obstoju skupnosti ali o ustanovitvi narodnih držav pa bodo lahko narodi s polno odgovornostjo odločali šele v svobodi.²⁶ Pri tem je NOS poudaril: »Obsojamo nasilno razbijanje Jugoslavije, ki postavlja v nevarnost sedanje mednarodno priznane državne meje; prav tako obsojamo pozivanje na intervencijo Sovjetske zveze.«²⁷ Ugotovili so tudi, da slovenski narod z zaupanjem gleda na napore za oblikovanje in izgradnjo združene Evrope, v kateri hoče imeti naravno in enakopravno mesto.²⁸ V »Poslanici«, ki jo NOS ob tej priliki pošilja Slovincem v domovini, zamejstvu in po svetu, zapiše, da se slovenski narod bliža novi zgodovinski prelomnici, katero pa bo preživel le, če se bo pravočasno združil. Za obstoj naroda je treba, če je to potrebno, žrtvovati tudi osebne in skupinske interese. Zato je pozival k pripravljenosti, »da bomo v slogi in medsebojnem razumevanju mogli pokazati svojemu in tujemu rodu, da smo Slovenci vredni živeti kot svoboden narod in da to od zbora narodov tudi zahtevamo.«²⁹

²³ 50 let po Majniški deklaraciji, rokopis, Rokopisna zbirka NUK, objavljeno tudi v Svobodni Sloveniji (Buenos Aires, 25. 5. 1967) in Ameriški domovini (Cleveland, 5. 6. 1967).

²⁴ Poslanica Narodnega odbora za Slovenijo. Ob 55-letnici Majniške deklaracije, Narodni odbor za Slovenijo, str. 18.

²⁵ Prav tam.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Prav tam, str. 19.

²⁹ Prav tam, str. 19-21.

Podobna stališča kot že v »Slovenski formuli« je NOS ponovil tudi v izjavi in pozivu ob 30-letnici delovanja, ko so zapisali, da Slovenci odločno branijo načelo, da ima slovenski narod, kakor tudi drugi narodi Jugoslavije, pravico do lastne države, vendar odločno odklanjajo nasilno razbijanje Jugoslavije, saj bi to povzročilo nepopravljivo škodo ne samo slovenskemu, ampak tudi drugim narodom Jugoslavije. Rešitev je bila tako le v vrnitvi k načelu suverenosti narodov, ki naj bodo v demokratičnih narodnih državah – katerih ena naj bo Slovenija – po načelu samoodločbe vključeni v svobodno povezavo.³⁰

Nato so Slovence pozvali k sodelovanju in podpori. Pri tem so navedli svoje zahteve:

»1.

Hočemo, da se uresničijo načela suverenosti tako, da bo imel slovenski narod in vsi narodi Jugoslavije, prosti komunistične in vsake diktature, neokrnjene vse pravice svobodnega odločanja o svoji usodi na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. V primeru svobodne odločitve za vstop v skupnost narodnih držav, naj bi imela osrednja oblast le tiste dolžnosti in pravice, katere bi ji narodne države prostovoljno, pogodbeno odstopile. Taka skupnost jugoslovanskih narodnih držav bi bila sprejemljiva za vse narode v njej in bi bila močna sila za ohranitev miru na tem delu Evrope.

2.

Opozarjamo na grozečo nevarnost, da bi Jugoslavija prišla pod sovjetsko oblast, kar poskušajo doseči posamezniki in skupine v Jugoslaviji in izven nje. Sovjetska oblast v Jugoslaviji ne bi bila usodna le za slovenski narod in za ostale narode Jugoslavije, ampak tudi nevarnost za svobodo in krščansko civilizacijo zahodnega sveta.

3.

Če bi pa Slovencem in ostalim narodom Jugoslavije ne bilo omogočeno, da bi sami v svobodi odločali o svoji usodi in obstoju skupnosti ter bi kakršen koli zunanji poseg ali drugi dogodki, predvsem kot posledica diktature in centralizma, privedli do delitve Jugoslavije, bomo v tem usodnem trenutku Slovenci zastavili vse svoje sile, da sedanja republika Slovenija postane mednarodno priznana samostojna demokratična država. Ta naj razširi duhovne meje slovenstva tudi na vsa področja, ki so bila krivično in proti naši volji iztrgana iz matične skupnosti.

Zaradi svoje nežlomljive življenjske sile, visoke kulturne ravni in tisočletne zahodne krščanske civilizacije ima slovenski narod po naravnem in mednarodnem pravu pravico, da v lastni državi neovirano uživa sadove svojega dela za duhovni in gospodarski napredek v družbi svobodnih narodov in držav.«³¹

³⁰ Izjava in poziv Narodnega odbora za Slovenijo. Ob 30-letnici ustanovitve, Narodni odbor za Slovenijo, str. 22-24.

³¹ Prav tam, str. 24 in 25.

Na to izjavo in poziv so se takoj odzvali v *Siju slovenske svobode*³² v Argentini, kjer so se spraševali, kako NOS razume nastanek slovenske države, če vztrajno nasprotuje razpadu Jugoslavije. Prav tako jih je zanimalo, kaj sploh pomeni »narodna država«, saj bi se na nekaterih mestih dalo sklepati, da to sploh ni bila država oziroma to, kar naj bi si pod pojmom države predstavljali. Ocenjevali so, da NOS v tem pozivu ne zagovarja več konfederacije, saj bi bila po njihovem predlogu Slovenija le provinca v jugoslovanski federaciji. Zaradi tega so se tudi spraševali, kdo NOS sploh še daje pravico, da lahko trdi, da predstavlja voljo in težnje velike večine Slovencev doma in v svetu.³³ Odzvalo se je tudi SDG v Argentini, ki je izjave NOS označilo za programsko skromne in nejasne, očitalo pa mu je tudi megleno formulacijo ciljev. To naj bi bilo posledica programskih različnosti strank, ki so NOS sestavljale.³⁴ Ob tem so tudi dvomili, da je imel NOS s tretjo točko izjave res v mislih razpad Jugoslavije in zakaj SLS, ki je že leta 1954 izjavljala, da ima slovenski narod pravico do lastne države, le-te še ni zahtevala.³⁵

Pri iskanju rešitev v okviru jugoslovanske države pa se je NOS povezoval tudi s predstavniki ostalih jugoslovanskih narodov. Do prvega skupnega sestanka je prišlo že leta 1963 v Stanstedu v Angliji, na katerem je tako imenovana »Londonska grupa« sprejela program oziroma »Demokratsko alternativo«, v kateri je zapisala, da ima vsak narod pravico do svoje samostojne in suverene države, vendar pa je pri tem vsak poizkus razbijanja tedanjih mednarodno priznanih meja izključen. Nadalje so za bodočo povezanost jugoslovanskih narodov predlagali »Zvezo južnoslovanskih držav«.³⁶ Skupina za demokratsko alternativo se je ponovno sestala decembra 1978 ter sprejela izjavo, v kateri so izrazili prepričanje, da bo po odhodu Tita edina realna pot razvoja pot v pluralizem, pri čemer so si želeli, da bi v razvojnem procesu prišlo do zagotovitve temeljnih človekovih pravic vseh državljanov in ohranitve državne skupnosti kot policentrične zveze narodov Jugoslavije, kakor si je ta razvoj zamislila in predlagala skupina za demokratsko alternativo že leta 1963. Ker bi lahko nekateri radikalni koraki v času prehodnega stanja ustvarili možnost nemirov s ciljem razbitja države, kar bi po vsej verjetnosti pripeljalo do tuje intervencije, ki bi bila lahko usodna za vse, je bilo po njihovem potrebno zagotoviti pravico vsakemu narodu Jugoslavije, da se čimprej in v svobodnih okoliščinah odloči, ali naj ostane v državni skupnosti z drugimi narodi ali ne. Pred tem naj se uresniči težnja za vztrajno in previdno izvedbo maksimalnih reform v smeri decentralizacije in političnega pluralizma, tako da sredobežne

³² *Sij slovenske svobode* je bil časnik političnega gibanja, ki se je zavzemalo za samostojno in suvereno slovensko državo; o njem več v naslednjem poglavju.

³³ Narodni odbor proti slovenski samostojnosti, *Sij slovenske svobode*, leto 7, št. 1, Buenos Aires, 20. 1. 1975, str. 1 in 2.

³⁴ Kaj hoče Narodni odbor za Slovenijo, *Smer v slovensko državo*, leto 11, št. 55, Buenos Aires, 15. 3. 1975.

³⁵ Prav tam.

³⁶ Program »londonske grupe«, *Smer v slovensko državo*, leto 16, št. 85, Buenos Aires, april 1980. V nekaterih člankih se namesto »demokratska alternativa« uporablja tudi izraz »demokratska alternativa«.

sile ne bi motile končne svobode pri samoodločbi vsakega naroda. Na koncu so izrazili še odločenost, da tudi v prihodnosti podprejo politično sodelovanje vseh narodov Jugoslavije za mirno in svobodno rešitev medsebojnih vprašanj.³⁷

Vztrajno poudarjanje pomena obstoja Jugoslavije za normalen razvoj slovenskega naroda in nasprotovanje vsakršnemu nasilnemu razbijanju Jugoslavije, kar je NOS zagovarjal tudi še leta 1980,³⁸ je potem, ko se je Hrvatsko Narodno Vijeće (septembra 1975) izreklo za samostojno hrvaško državo izven Jugoslavije v kakršnemkoli okviru, pripeljalo do številnih kritik NOS s strani številnih slovenskih izseljencev. Očitali so mu jugoslovanstvo in nedemokratičnost.³⁹ Vse pogostejše so bile tudi kritike na račun SLS, ki je še vedno delovala po programu iz leta 1954, ker ta, kljub temu, da je zagovarjala naravno pravico slovenskega naroda do lastne države, le-te ni zahtevala pri mednarodni skupnosti in ker je še vedno videla povezovanje na slovanskem jugu kot najprimernejše za Slovence.⁴⁰ Na to se je SLS odzvala v deklaraciji ob svoji 90-letnici (1983), v kateri je, po krajšem pregledu svojega delovanja, zapisala: »Ob spominu na vse, ki so v teku devetdesetih let s svojim nesebičnim delom in žrtvami pomagali, da se utrdi med slovenskim narodom zgodovinska vloga krščansko-demokratske misli, slovesno izpovedujemo našo neomajno voljo, da postane Slovenija svobodna, samostojna in združena.«⁴¹ Ta korak SLS je takoj pozdravila Slovenska narodna zveza⁴², ki je menila, da se je SLS s svojim sklepom sedaj pridružila drugim gibanjem in organizacijam v zdomstvu, ki delajo za isti cilj. Poleg tega so videli v izjavi posebno zadoščenje in podporo, ker jih je utrjevalo v prepričanju, »da je ideja slovenske države, ki se je porodila v dnevih stiske po razpadu Jugoslavije, pognala korenine in postaja tako vodilni cilj Slovencev v emigraciji kot tudi v domovini.« Obenem so izrazili tudi željo, naj SLS v duhu te deklaracije vpliva tudi na NOS, da bi ta sprejel suvereno Slovenijo v prvo točko svojega programa.⁴³ V SDG v Argentini so poudarili, da mora SLS svojo opredelitev izkazati tudi v dejanjih, pri čemer se mora NOS preimenovati v Slovenski narodni odbor, ker ime NOS dopušča možnost, da obstajajo taki odbori tudi pri drugih narodih ene države. Stranka mora prenehati sodelovati z ostalimi »Jugoslovani« pri »Londonski grupi« in z vsemi tistimi, ki še podpirajo obstoj Jugoslavi-

³⁷ Izjava Skupine za demokrasko alternativo, Svobodna Slovenija, leto 38, št. 1, Buenos Aires, 4. 1. 1979, str. 1.

³⁸ NO za Slovenijo vztraja na svojem programu, Svobodna Slovenija, leto 39, št. 16, Buenos Aires, 24. 4. 1980, str. 1.

³⁹ Potrebno je aktivno, vseslovensko narodno predstavništvo!, Smer v slovensko državo, leto 12, št. 60, Buenos Aires, 15. 2. 1976. Pri tem so poudarili, da je razlika med AVNOJ-evo in Jugoslavijo NOS le v barvi režima in da so bile leta 1938 (ob zadnjih jugoslovanskih volitvah pred vojno) zadnje demokratične volitve članov NOS, kasneje pa se je dopolnjeval le s kooptacijami, pri tem pa ni bilo važno, ali imajo novi člani tudi podporo med slovensko politično emigracijo.

⁴⁰ »SLS« in slovenski državnopravni program, Smer v slovensko državo, leto 15, št. 83, Buenos Aires, oktober-december 1979.

⁴¹ Deklaracija SLS ob 90-letnici. Slovenska država, leto 34, št. 1. Toronto, januar 1983, str. 3.

⁴² Slovenska narodna zveza je bila organizacija slovenskih izobražencev v Kanadi, ki so se zavzemali za samostojno slovensko državo.

⁴³ Prav tam, str. 4.

je; od SDS mora zahtevati, naj v najkrajšem času opredeli svoje stališče, do takrat pa mora mirovati delo odbora, saj je za njegovo delovanje nujno potrebna enotnost. Če se SDS ne opredeli za Slovenijo, mora ta iz odbora izstopiti ali pa se jo izključi, kajti »v Slovenskem narodnem odboru namreč ne more biti prostora za tistega, ki bi zanimal slovensko samostojnost«. Nujna je tudi takojšnja navezava stikov s sorodnimi hrvaškimi strankami, ki imajo za cilj neodvisno Hrvaško, in, ko bo ustanovljen Slovenski narodni odbor, tudi njegova povezava s Hrvatskim Narodnim Vijećem.⁴⁴ Za razliko od SLS je bila SDS manj odločna. V aprila 1984 sprejetem programu je sicer zapisala, da naj bi bila državna oblika Slovenije parlamentarna republika, vendar je SDS pri tem zastopala stališče, naj se za čas prehoda v pluralizem ohrani obstoječi (jugoslovanski) državnopravni okvir. »V tem meddobju državne kontinuitete naj si posamezni narodi v svojih republikah s pogajanjem, anketami in po potrebi z referendumi svobodno in suvereno izberejo novo vsebino in obliko svoje lastne kot tudi medsebojne ureditve. V slednjem pogledu in vedno izhajajoč s stališča slovenske državnosti, bo SDS predlagala sklenitev medrepubliških pogodb, ki naj zagotovijo skupno gospodarsko tržišče in skupno zunanjo obrambo republik. V takšni rešitvi vidi SDS najboljše jamstvo za uspešen in varen razvoj tako slovenskega kot tudi ostalih narodov današnje SFRJ.«⁴⁵ Spremembe v stališčih obeh strank so povzročile tudi spremembo politike NOS, ki se je v tem obdobju preimenoval v Slovenski narodni odbor (SNO), saj je ta v izjavi oktobra 1985 zapisal: »Slovenci zahtevamo zase politično, kulturno, versko in gospodarsko svobodo, ki naj temelji na spoštovanju človekove osebe. /.../ Slovenci hočemo državno samostojnost, da bo slovensko ljudstvo moglo s polno odgovornostjo odločati o svoji usodi, duhovno in tvarno napredovati ter izpolniti svojo zgodovinsko dolžnost. O vstopu slovenske države v kakršnokoli zvezo držav ali v mednarodne tržne enote naj svobodno odloči narod sam, na podlagi svoje demokratične ustave; na enak način naj bo mogoč tudi njen izstop. /.../ Pot do svobode, samostojnosti in združitve je mogoča le v složnem nastopu vseh slovenskih demokratičnih sil.«⁴⁶ Zavzemanje SNO za samostojno slovensko državo je potrdil tudi njegov takratni predsednik Rudolf Smersu, ki je ugotavljal, da je pravico do lastne države omenjal že program SLS iz leta 1954, še bolj jasno pa je bil izražen v deklaraciji SLS ob 90 letnici (1983). Naj bo državna oblika Slovenije parlamentarna republika je izjavila tudi SDS v svojem programu leta 1984. Zato »ni tedaj vprašanje, kaj Slovenci hočemo, marveč, kako naj to, kar hočemo, uresničimo v okviru notranjih in zunanjih danosti. Pot do državne samostojnosti ni končana, a slovenski narod stopa po njej vedno s krepkejšimi koraki.«⁴⁷

⁴⁴ Pripombe k »Deklaraciji SLS ob 90 letnici«, Smer v slovensko državo, leto 19, št. 96, Buenos Aires, april 1983.

⁴⁵ Program Slovenske demokratske stranke (SDS), Slovenska država, leto 35, št. 7, Toronto, julij 1984, str. 3.

⁴⁶ Izjava Slovenskega narodnega odbora, Svobodna Slovenija, leto 38, št. 43-44, Buenos Aires, 31. 10. 1985, str. 1.

⁴⁷ Kakšno samostojnost zahtevamo, Slovenska država, leto 37, št. 5, Toronto, maj 1986, str. 3.

V luči spremenjene narodnostne politike je SNO objavil »Poziv narodom Jugoslavije«, ⁴⁸ v katerem jih je pozval, da se tako doma kakor v emigraciji združijo v skupnem odporu do tedanjega režima in se prično pripravljati na prihodnost po njegovem zlomu. Prihodnost Jugoslavije je mogoče urediti le s sprejetjem načela, da imajo vsi narodi Jugoslavije pravico do samoodločbe glede svoje državne in družbene ureditve. *»Vsak izmed narodov Jugoslavije ima pravico do politične svobode in samostojnosti. V ta namen naj narodi na demokratičen način, s sklepom večine svojih svobodno izbranih predstavnikov ali z ljudskim glasovanjem izglasujejo ustanovitev svoje samostojne države kakor tudi način morebitne mednarodne povezave.«*⁴⁹

Ko so se koncem 80-ih zaostrile razmere v Jugoslaviji, je SNO odločno podprl prizadevanja demokratičnih gibanj v Sloveniji in k taki podpori pozval tudi vse Slovence, ⁵⁰ saj *»se bo naš narod dokopal do novih možnosti za rast pa tudi za vključitev v zbor svobodnih evropskih narodov le tedaj, ko bo prost vsakega totalitarizma, to je, ko bo z enako odločnostjo zahteval in dosegel pravico do samostojnega, demokratičnega odločanja tako o odnosih do drugih držav, kakor tudi o notranji ureditvi svoje družbe.«*⁵¹

Ob slovenski osamosvojitvi je SNO podal svojo sklepno izjavo, v kateri je izrazil zadovoljstvo nad razglasitvijo neodvisnosti Republike Slovenije, za katero se je SNO zavzemal že ves čas »zdomstva«, obenem pa je izrazil pričakovanje, *»da bo slovenska demokratična oblast nekoč priznala pomembnost dela, ki ga je za širjenje slovenskih interesov v svetu opravila politična emigracija. To so temelji slovenske prisotnosti v svetu, ki so lahko za naš narod srečna posledica velike nesreče. Od modrosti slovenskih državnikov je odvisno, da se ta enkratna priložnost za narod ne izgubi. /.../ Naloga Slovenskega narodnega odbora je opravljena in podpisani s to izjavo zaključujemo skoraj pol stoletja njegovega delovanja /.../«*⁵² S svojim samostojnim delovanjem v izseljenstvu je prenehala tudi SLS, saj sta 16. 5. 1992 dr. Marko Kremžar, načelnik SLS, in Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov, podpisala dogovor o združitvi obeh strank.⁵³

Veliki privrženci jugoslovanske ideje so bili tudi slovenski izseljenci v ZDA, ki so se tja priselili v največjem številu pred prvo svetovno vojno (iz ekonomskih razlogov). Podpora tej ideji se je zlasti okrepila po informbirojevskem sporu, ko je Jugoslavijo podprla tudi ameriška diplomacija. Po Titovi smrti so ameriški Slovenci pos-

⁴⁸ Poziv narodom Jugoslavije, Slovenska država, leto 37, št. 9, Toronto, september 1986, str. 5.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ Poslanica Slovenskega narodnega odbora, Slovenska država, leto 39, št. 12, Toronto, december 1988, str. 3.

⁵¹ Ob dogodkih v Sloveniji, Slovenska država, leto 40, št. 10, Toronto, oktober 1989, str. 5.

⁵² Samostojna država Slovenija je bila proglašena 25. junija 1991 ob 20,30: Sklepna izjava Slovenskega narodnega odbora ob slovenski državni samostojnosti. Citirano po: M. Klemenčič, Izseljenske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 2. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 4 (1996), str. 576.

⁵³ SLS+SKD, Slovenska država, leto 42, št. 6, Toronto, junij 1992, str. 8. Od tu je izviral tudi spor med Podobnikovo SLS in Peterletovimi SKD glede pravice do uporabe imena SLS.

pešeno delovali za ohranitev Jugoslavije, vendar so ob porastu osamosvojitvenih težnj v Sloveniji tudi oni spremenili stališče in z velikim navdušenjem delovali za samostojno in suvereno slovensko državo.⁵⁴

GIBANJE ZA SAMOSTOJNO IN SUVERENO SLOVENSKO DRŽAVO

Korenine ideje o neodvisni slovenski državi lahko iščemo v Akademskem klubu Straža, ki je pod vodstvom dr. Lamberta Ehrlicha združeval študente katoliške usmeritve. Namen tega kluba je bil poleg druženja katoliških akademikov in njihovega vzgajanja v dobre katoličane tudi »v kar največji meri gojiti slovensko narodno misel s študijem slovenskega izročila, slovenske narodne zgodovine, slovenskega slovstva, vprašanja narodnih manjšin, izseljeništv, slovenskih socialnih in gospodarskih vprašanj ter sploh aktualnih slovenskih problemov«. ⁵⁵ Poleg tega je nameraval tudi »gojiti ideal prave demokracije ter voditi borbo proti vsem oblikam totalitarizma od desničarskih avtoritarnih sistemov do brezbožnega komunizma«. ⁵⁶ Pri svojem delu je dr. Ehrlich razvil tako imenovano »Višarsko idejo«, v kateri je videl Slovenijo kot povezovalni element v Evropi, saj je na stiku vseh treh večjih evropskih jezikovnih skupin. ⁵⁷ Slovensko narodno problematiko je vedno prikazoval in presojal v evropskem in tudi širšem svetovnem okviru, saj je sklepal, da gre zgodovinski razvoj v Evropi nezadržno po poti povezovanja in združevanja narodov oziroma držav. Pri tem združevanju naj bi imela Slovenija zaradi svojega geostrateškega položaja zelo pomembno povezovalno funkcijo, za katero pa bo morala, če jo hoče uspešno izpolnjevati, ponovno postati neodvisna tako od močnejših sosedov, kakor tudi od vseh ostalih držav na svetu. Pri tem je tudi poudaril, da bo slovenski narod v bodočnosti obstal le, če bo tudi samostojna država Slovencev v bodoči evropski ureditvi postala njen aktivni sestavni del. ⁵⁸

Na začetku druge svetovne vojne je Ehrlich banu Natlačenu predlagal, naj ta sestavi podtalno vlado, ki bi prevzela oblast nad vsem slovenskim ozemljem, kar je pogoj za prosto izbiro najboljše državopolitične alternative po vojni. To je videl v zedinjeni Sloveniji s Trstom, v Sloveniji kot enakopravni članici konfederacije jugoslovanskih narodov ali pa v Sloveniji kot delu širše evropske zveze držav. ⁵⁹ Ta pred-

⁵⁴ M. Klemenčič, Pregled stališč in delovanja slovenskih izseljencev v ZDA v zvezi z jugoslovansko idejo od leta 1914 do leta 1992, Časopis za zgodovino in narodopisje, letn. 65, št. 1 (1994), str. 61-63.

⁵⁵ C. Žebot, Neminljiva Slovenija (Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije), Ljubljana 1990, str. 91 in 92.

⁵⁶ Prav tam, str. 92.

⁵⁷ Ehrlichova »Višarska ideja«, Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 1.

⁵⁸ Pomen Ehrlichove vizije slovenstva za slovenski narodni program, Slovenska država, leto 37, št. 2, Toronto, maj 1986, str. 10.

⁵⁹ C. Žebot, Slovenija včeraj, danes in jutri, 2. del, Celovec 1969, str. 47.

log je Natlačen, po posvetovanju z drugimi političnimi voditelji, zavrnil.⁶⁰ Junija 1943 so Ehrlichovi somišljeniki⁶¹ izdali »Slovensko izjavo«, v kateri so si za političen cilj slovenskega naroda postavili lastno neodvisno državo z ozemljem, ki mu narodnostno, gospodarsko in vojaško pripada. To izjavo je podpisalo okoli dvesto slovenskih razumnikov, javnih delavcev, županov in drugih vidnejših osebnosti.⁶² Poleti 1944 je bil ustanovljen »Slovenski ljudski blok«, ki je prevzel misel o neodvisni slovenski državi in jo ponesel v emigracijo.⁶³

V pripravah na mirovno konferenco je dr. Ciril Žebot (soavtor »Slovenske izjave«) 18. marca 1946, skupaj z bivšim poslancem Jožetom Spindlerjem, dr. Jankom Ježem in Ludvikom Leskovarjem, v Rimu ustanovil »Akcijški odbor za samostojno in suvereno slovensko državo« (že omenjeni AO), ki je s številnimi spomenicami seznanjal zavezniške vlade in Združene narode z novimi slovenskimi narodnimi težnjami in cilji.⁶⁴ Njegovo delovanje je bilo zlasti pomembno pri reševanju tržaškega vprašanja, v okviru katerega je poleti 1946 predlagal ustanovitev države ob severnem Jadranu, ki bi predstavljala širše ekonomsko zaledje Trsta. Ta država naj bi vsebovala republiko Slovenijo (takrat del FLRJ), Julijsko krajino, avstrijsko Koroško in del Videmske pokrajine ter naj bi bila organizirana po vzgledu švicarske kantonalne ureditve, ki bi vsem etničnim skupinam (Avstrijcem-Nemcem, Hrvatom, Furlanom, Italijanom in Slovencem) zagotavljala popolno enakopravnost.⁶⁵ Dejavnost in cilje AO, to je združitev slovenskega ozemlja v samostojno in neodvisno državo, o njenih širših povezavah pa bi odločilo prebivalstvo kasneje, je obsodila SLS kot rušenje edinosti med emigranti ter povzročanje nemira in prepira med jugoslovanskimi demokratičnimi vrstami v tujini.⁶⁶ O delovanju AO je bil obveščen tudi p. Kazimir Zakrajšek, ki je nato izdelal osnutek programa za delo v Ameriki, v katerem je predvidel ustanovitev časopisa z namenom propagiranja ideje o neodvisni slovenski državi med slovenskimi izseljenci in ostalimi Američani. V ta namen se mu je zdelo potrebno Američanom predstaviti slovensko zgodovino s knjigo, ki bi jim pomagala umestiti Slovenijo na svetovni zemljevid. Predlagal je tudi ustanovitev »Slovenske narodne zveze«, ki bi te

⁶⁰ B. Novak, *Geneza...*, str. 295. Novak izvor ideje o neodvisni Sloveniji išče tudi pri p. Kazimirju Zakrajšku, ki je med drugo svetovno vojno deloval v ZDA. Zakrajšek si je prizadeval, da bi vsi načrti za obnovo povojne Evrope upoštevali zahtevo po zedinjeni Sloveniji, katera naj bi bila tudi prvi cilj prizadevanj ameriških Slovencev. Vsled tega je tudi podpiral idejo o podonavski federaciji, katero bi sestavljale Slovaška, Avstrija, Madžarska, Romunija, Hrvaška in Slovenija, saj je edino ta vključevala zedinjeno Slovenijo. Pri tem je potrebno poudariti, da je bila to zanj le rešitev v skrajni sili, pa še takrat naj bi Slovenija stopila v federacijo kot samostojna država (M. Klemenčič, *Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji*, Maribor 1987, str. 175, 176, 209 in 211.).

⁶¹ Ehrlich je bil maja 1942 ustrelen po odloku VOS-a.

⁶² Slovensko državno gibanje (Začetek in pot), Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 1 in 2.

⁶³ Prav tam, str. 2.

⁶⁴ Prav tam.

⁶⁵ B. C. Novak, *Trieste 1941-1959: The Ethnic, Political and Ideological Struggle*, Chicago-London 1970, str. 248.

⁶⁶ B. Novak, *Geneza...*, str. 299.

predloge uresničevala.⁶⁷ Do konkretnega delovanja v tej smeri je prišlo v Chicagu, ko so se leta 1949 tja priselili dr. Štefan Falež, Dušan Humar, Ludvik Leskovar, Mirko Geratič in Slavko Novak. Decembra 1949 so začeli izdajati *Slovensko pravico*, to pa je že julija 1950 nadomestila *Slovenska država*, ki je takrat izhajala v Chicagu.⁶⁸ V prvi številki *Slovenske države* so zapisali: »Čeprav majhen, ima slovenski narod pravico do popolne narodne samostojnosti. Najpopolnejša oblika narodne samobitnosti pa je lastna narodna država. Karkoli hočemo, za karkoli se borimo in s komurkoli sodelujemo, mora imeti svojo podlago v naši najosnovnejši pravici: v lastni DRŽAVNI SAMOSTOJNOSTI. Lastna SLOVENSKA DRŽAVNOST je NAŠA PRAVICA; naša dolžnost je, da to našo pravico javno proglasimo in da se za to našo pravico borimo. »SLOVENSKA DRŽAVA« naj bo zato izraz volje vseh zavednih Slovencev doma in v tujini, izraz volje vseh, ki se zavedajo, da mora slovenski narod biti »NA SVOJI ZEMLJI SAM SVOJ GOSPOD.«

»SLOVENSKA DRŽAVA« naj bo nosilec naše narodne volje in naše narodne zavesti; naj bo temelj za podvige vseh, ki slovensko mislijo, čutijo in govore; in naj bo neustrašen boritelj za neokrnjenost in politično neodvisnost slovenskega ozemlja.«⁶⁹

V istem času je AO sestavil tudi »Slovensko izjavo«, v kateri se je zavzemal za združeno republiko Slovenijo, ki bo prosta vsake zunanje nadvlade in notranjega samodržstva. Republika Slovenija naj bi bila v kantonalni zvezi s Svobodnim tržaškim ozemljem, kar bi končalo prepire za ta nedeljivi prostor na severo-vzhodnem Jadranu, obenem pa bi to obnovilo skupno gospodarsko vlogo Slovenije in Trsta v srednje-vzhodni Evropi. Ta republika naj postane avtonomna članica zvezno urejene Evrope, ki naj služi svobodi in blagostanju vseh vključenih narodov ter skupni varnosti pred komunizmom in kakršnimkoli totalitarnim ali imperialističnim sistemom.⁷⁰ Slovensko izjavo, ki v bistvu ni bila nov program, ampak samo parafraziranje dotodanjih teženj, je podpisalo preko 350 izobražencev, katerih podpise, zbrane v knjigi, je Ciril Žebot izročil ameriškemu »Odboru za svobodno Evropo«.⁷¹ Zaradi »samoslovenske« misli se je na AO vsul val kritik s strani SLS in liberalcev, ki so se zbirali ob glasilu *Klic Triglava*. Očitali so jim, da so prizadevanja za slovensko državo nedemokratična, dokler Jugoslavija še obstaja. V *Slovenski državi* so odgovorili, da Titova Jugoslavija zanje ne predstavlja nikakršne moralne obveznosti, ker je bila ta državna tvorba vsiljena in narejena proti volji večine prizadetih narodov. O mednarodnih povezavah Slovenije naj bi se razpravljalo šele takrat, ko bi bila ta združena in samostojna.⁷² V oceni slovenskega položaja je dr. Žebot leta 1953 poudaril, da mora republika Slove-

⁶⁷ Prav tam, str. 300.

⁶⁸ Prav tam.

⁶⁹ Slovenska država, leto 1, št. 1, Chicago, 25. 7. 1950, str. 1.

⁷⁰ Slovenska izjava, Ponatis v: Slovenska država, leto 39, št. 10, Toronto, oktober 1988, str. 11.

⁷¹ Slovensko državno gibanje (Začetek in pot), Priloga, Slovenska država, leto 42, št. 1, Toronto, januar-februar 1992, str. 4.

⁷² O demokratičnosti slovenske misli, Slovenska država, leto 3, št. 1, Chicago, 20. 1. 1952, str. 2.

nija, ki je v tem času zajamčena samo na papirju, po osvoboditvi postati in ostati izraz enakopravne slovenske državnosti z uveljavljanjem resnične slovenske narodne samovlade, katero pa bo verjetno potrebno uresničevati in ohranjati v sklopu širšega evropskega zveznega združevanja. Načeli slovenske državne samovlade in neposrednega zveznega članstva v katerikoli zvezi sta bistveno povezani in logično neločljivi ter zato skupno sestavljata slovensko narodno-politično osnovo. Za dosego tega »dvoedinega« cilja bi morala slovenska politična emigracija združiti vse svoje sile in sposobnosti. Kontinuiteta s kraljevino Jugoslavijo je bila zanj nesprejemljiva, prav to pa je bil tudi vzrok, da je prihajalo do nasprotij s predstavniki strank v NOS.⁷³

V tem času (avgusta 1953) so se neodvisno od AO organizirali tudi privrženci slovenske državne ideje v Argentini. V Mendozi so ustanovili društvo Slovenski dom, ki je izdajal glasilo *Slovenska pot*. V članku »Narod sredi Evrope« je njen urednik Jože Kessler poudaril, da je slovensko ljudstvo samobiten narod z lastno preteklostjo, tradicijo, kulturo in zavestjo narodne skupnosti, katero (ljudstvo) biva na strnjemem ozemlju. Po zakonu naravnega razvoja ima tak narod pravico do tiste stopnje organiziranega življenja, ki se ji pravi vladati samemu sebi in je tako nosilec suverenosti. Slovenski narod mora imeti lastno državo, saj je to cilj vsakega naroda, poleg tega pa izpolnjuje tudi vse predpogoje – ima lastno zemljo, dognan jezik, visoko splošno izobrazbo in lastno kulturo.⁷⁴

Aprila 1954 je izdajanje *Slovenske države* prevzela kanadska podružnica Slovenske narodne zveze⁷⁵, tako da je *Slovenska država* od takrat dalje izhajala v Torontu. Ob tej priložnosti je njen takratni urednik Vladimir Mauko zapisal, da je *Slovenska država* glasilo slovenskega državnega gibanja, ki je last celega naroda ter zato ni in noče biti privesek nobene politične stranke, niti nima namena postati zbirališče kake nove strankarske tvorbe. Njen namen je bil družiti vse Slovence, ki so izpovedovali slovenski državni program, brez ozira na razlike drugotnega pomena.⁷⁶ V dneh 7. in 8. avgusta 1955 so se na posvetu v Torontu zbrali pripadniki Slovenskega državnega gibanja iz ZDA in Kanade. Pregledali naj bi štirinajstletno zgodovino gibanja, premerili dosednji razvoj in napravili načrte za bodoče delo.⁷⁷ Na tem posvetu so sprejeli 12 sklepov, v katerih med drugim zapišejo:

- *»Slovensko državno gibanje je gibanje, ki hoče priboriti slovenskemu narodu uresničenje njegove naravne pravice do lastne državnosti in to v nič manjšem obsegu, kot jo bodo uživali drugi svobodni evropski narodi.*

⁷³ Slovenski položaj in izgledi, Slovenska država, leto 4, št. 8, Chicago, 20. 8. 1953, str. 1.

⁷⁴ Narod sredi Evrope, Slovenska država, leto 4, št. 9, Chicago, 20. 9. 1953, str. 1 in 2.

⁷⁵ Slovenska narodna zveza (SNZ) je bila konec leta 1951 ustanovljena v Chicagu. Zamišljena je bila kot množična organizacija, ki bi podpirala delo AO in ki bi jo organizirali po vseh državah, kjer živijo slovenski izseljenci. Do svetovne organizacije ni prišlo, poleg tega pa je s prenehanjem delovanja AO tudi zamisel o svetovni organizaciji SNZ zamrla. (B. Novak, Geneza..., str. 301.)

⁷⁶ Bog, narod, država, Slovenska država, leto 4, št. 4, Toronto, 20. 4. 1954, str. 1.

⁷⁷ Torontski posvet, Slovenska država, leto 5, št. 8, Toronto, 26. 8. 1955, str. 1.

- *V primeru, da bi bila dana v odločilnem trenutku možnost izbire med večimi zveznimi združitvami, dajemo prednost širšim tvorbam.*
- *Delo slovenskega državnega gibanja naj se razvija v smeri seznanjanja mednarodnega sveta z našim obstojem ter slovensko težnjo po samostojnosti, širjenja slovenske državne zavesti med Slovenci in študija poedinih vprašanj, ki so v zvezi z ostvaritvijo politične samostojnosti.*
- *Slovensko državno gibanje sestavljajo organizacije, ki imajo kot enega glavnih namenov delo za ostvaritev slovenske državnosti in poedinci, ki ta cilj podpirajo.*
- *Po izvršeni organizaciji Glavnega in Izvršilnega odbora prevzemata ta delo Akcijskega odbora.*
- *»Slovenska država« je glasilo slovenskega državnega gibanja.«⁷⁸*

Na tem posvetu je torej nova organizacija SDG prevzela delo AO, ki mu je z razdelitvijo Svobodnega tržaškega ozemlja prenehal smisel obstoja. Kot je razvidno že iz sklepov, pa je SDG težišče svojega delovanja preusmerilo na seznanjanje tujine s slovenskimi težnjami po samostojnosti.

Svoje težnje je SDG maja 1958 še bolj natančno formuliralo:

- »1. *Težnja po slovenski svobodi je istovetna z načelom enakopravne slovenske države.*
2. *Zgodovinska nujnost in naraščajoča stvarnost zahteva širše evropsko združevanje.*
3. *Enakopravna slovenska državnost je mogoča samo v neposredni zvezni pripadnosti.*
4. *Dokler taka možnost še ne obstoja, je slovensko državno gibanje za vsako tvorbo, v kateri bi bile vse pripadajoče narodne države državno-pravno in politično enakopravne ter narodno kulturno svobodne.*
5. *Zveza, ki bi bila omejena zgolj na narode sedanje Jugoslavije, je na najnižji stopnji zaželenosti, tudi če bi bila izvedljiva v svobodni odločitvi prizadetih narodov.«⁷⁹*

V *Slovenski poti*, ki se je idejno priključila SDG, so menili, da je to zgodovinska izjava, ki bo služila za temelj vsem svobodoljubnim in zavednim Slovincem v zajedstvu (pri tem mislijo tudi izseljence) v borbi za slovensko svobodo in neodvisnost. Obenem naj bi pomenila tudi konec vsej nenačelnosti, ki je slovensko politično življenje obvladovala od leta 1918 dalje.⁸⁰

Na že omenjenem sestanku SDG iz maja 1960, na katerem so delegati zavrnili »Slovensko formulo«, so sprejeli tudi izjavo, v kateri so - poleg tega, da ima Slovenija naravno pravico do svoje države in da naj ta sodeluje v družini evropskih narodov ter pri ustvarjanju novega mednarodnega reda - poudarili tudi, naj slovenski narod ta cilj doseže na miren način. Dosegel pa ga bo samo tako, da v danem trenutku razglasi

⁷⁸ Sklepi torontskega posveta, Slovenska država, leto 5, št. 8, Toronto, 26. 8. 1955, str. 1.

⁷⁹ Ob 40-letnici, Slovenska pot, leto 6, št. 3-4, Buenos Aires, 24. 12. 1958, str. 38.

⁸⁰ Prav tam.

svojo državo in si postavi vlado, ki bo z lastnimi oboroženimi silami skrbela za red in varnost slovenskega ozemlja. Prav tako naj bi stopila v takojšnje in neposredne stike z vladami sosednjih držav in ostalega mednarodnega sveta. Ker so pričakovali, da bodo neodvisnost oklicali tudi ostali jugoslovanski narodi, so predlagali, naj slovenska vlada stopi v zvezo z njimi, da se na miren način sporazumejo glede medsebojnih vprašanj ter uredijo zadeve in obveznosti obstoječe države v mednarodnem svetu.⁸¹

Na začetku šestdesetih let se je ideja o neodvisni in suvereni slovenski državi močno razširila tudi v Evropi, kar se je kazalo zlasti v delovanju Akcijskega odbora za neodvisno Slovenijo (AONS) s sedežem v Münchnu.⁸² Ta je začel leta 1962 v Sloveniji razširjati letak, v katerem je obsojal gospodarsko izkoriščanje vladajoče diktature, pri tem pa je prebivalstvo pozival, naj spremeni to stanje. Menil je, da lahko Slovenci dosežejo odgovorno in pošteno gospodarstvo, blaginjo in pravičen socialni red, v katerem ne bo nihče izkoriščal oblasti za zagotovitev lastnih privilegijev in razkošja, le v demokratični in neodvisni slovenski državi, katero pa naj si slovenski narod, če bo to potrebno, pribori tudi z bojem.⁸³ Letak s podobno vsebino so razširjali tudi leta 1963.⁸⁴ Avgusta 1964 je začel AONS izdajati svoj časopis *Slovenska svoboda*. V prvi številki so zapisali, da je to glasilo vseh poštenih, demokratičnih in domoljubnih Slovencev, ki so se odpovedali političnim mitom in oportunitizmu ter so odločeni po svojih močeh prispevati k temu, da bo tudi slovenski narod končno zaživel svobodno in neodvisno življenje.⁸⁵ Kot je poudaril predstavnik AONS, je bil njihov cilj osvoboditev Slovenije izpod jarma »titove« Jugoslavije, njihova akcija pa usmerjena predvsem v domovino; zamejske in izseljenske skupnosti naj bi služile le kot oporišča tega gibanja. Za doseg cilja so zagovarjali demokratična sredstva, h katerim pa so, v primeru da gre za razrušitev totalitarnega in nedemokratičnega režima, prištevali tudi uporabo orožja.⁸⁶ Slovenijo so si zamišljali kot pluralistično in čimbolj svobodno; v gospodarskem pomenu bi morala biti socialna država. V njej naj bi bilo vzpostavljeno ravnovesje med načrtovanim in tržnim gospodarstvom, med javno in zasebno pobudo. Slovenija, ki je bila že ves čas navezana na Zahod, naj bi tam našla tudi povezave, in sicer z Atlantsko zvezo in Evropsko skupnostjo.⁸⁷

Spomladi 1965 je začela izhajati razmnožena *Smer v slovensko državo*, glasilo argentinskega SDG. V glasilu so opozorili, da SDG ne predstavlja cepljenja sil slovenske emigracije (vsako cepljenje slovenskih narodnih sil so namreč obsojali), saj ni nikakršna politična stranka, ampak vsenarodna nadstrankarska organizacija Slovencev z idejo in končnim ciljem neodvisne slovenske države. SDG so smatrali za plura-

⁸¹ Izjava, Slovenska država, leto 11, št. 6, Toronto, 1-15. 6. 1960, str. 1.

⁸² V Slovenski državi so AONS označili kot evropske predstavnike SDG (Korak bliže k slovenskemu cilju, Slovenska država, leto 17, št. 10, Toronto, 1. 10. 1966, str. 1 in 2.)

⁸³ Slovenska država, leto 13, št. 10, Toronto, 1. 10. 1962, str. 1.

⁸⁴ Slovenska država, leto 14, št. 7, Toronto, 1. 7. 1963, str. 1 in 2.

⁸⁵ Resnica in pogum, Slovenska svoboda, leto 1, št. 1, München, 1. 8. 1964, str. 1.

⁸⁶ Boj proti titovskemu totalitarizmu, Slovenska svoboda, leto 1, št. 1, München, 1. 8. 1964, str. 3.

⁸⁷ Prav tam.

listično gibanje, ki združuje vse narodnjake, katerih politično gledanje in mišljenje je vezano na idejo samostojne slovenske države. *Smer v slovensko državo* torej ni eksponent neke nove stranke, ampak je le sestra *Slovenske poti*, *Slovenske države* in *Slovenske svobode*.⁸⁸

Po razrešitvi Aleksandra Rankoviča s položaja ministra za notranje zadeve Zveznega izvršnega sveta⁸⁹ in z demokratičnimi spremembami, ki jih je začela slovenska vlada pod vodstvom Staneta Kavčiča, se je v SDG uveljavilo stališče, da so se v Jugoslaviji že začeli procesi v pozitivni smeri, to je v smeri naraščanja suverenosti republik. Končni cilj teh procesov so videli v konfederativni ureditvi Jugoslavije, ki se jim je glede na možnosti, ki so se doma dejansko ponujale, zdela začasno najboljša rešitev. Pri SDG so bili mnjenja, da ti novi pogledi niso v nasprotju z njihovo dotodajno dejavnostjo in stališči, saj so možnost povezav z ostalimi jugoslovanskimi narodi dopuščali že »torontski sklepi«, čeprav je res, da so to možnost takrat označili kot najmanj zaželeno.⁹⁰ »Realistična presoja položaja bi torej narekovala postopno rahljanje vezi nesrbskih republik z Belgradom, dokler ne bi te dokončno zaživele kot od Belgrada popolnoma neodvisne, suverene države. Ker je torej konfederacija pogodbeno zveza suverenih držav, ne more biti v nasprotju s ciljem SDG, ki je: suverena slovenska država. Narod, ki ni suveren, se ne more konfederativno povezati z nobenim drugim narodom ali državo.«⁹¹

Največji korak v smeri zблиževanja stališč z režimom v domovini je naredil Žebot s skupino somišljenikov. Ti so konec maja 1970 izdali izjavo z naslovom »Za zavarovanje slovenske suverenosti«, ki naj bi pomenila nekakšen plebiscit za Slovenijo.⁹² V njej so zapisali, da spričo negotovosti⁹³ Slovenci čutijo potrebo po pospešeni izpolnitvi in utrditvi svoje republike, v kateri hočejo videti obnovev prvotne slovenske državnosti. Zato so smatrali za svojo dolžnost, da v kritičnem času prehoda obstijo svoje rojake o njihovih skupnih pogledih na vprašanje, kako bi Slovenija zavarovala svojo narodno in politično bodočnost. Med potrebami so omenili razglasitev izvirne suverenosti slovenskega naroda v državnem okviru slovenske republike s strani predstavnikov slovenske oblasti. V obrambo te suverenosti naj bi slovenska republika razpolagala z vsemi oboroženimi silami in obrambnimi napravami JLA na sloven-

⁸⁸ Da si bomo na jasnem, *Smer v slovensko državo*, leto 1, št. 3, Buenos Aires, 18. 5. 1965, str. 21 (vezan letnik).

⁸⁹ Z vseh političnih in državniških funkcij je bil razrešen zaradi svojih etatično-birokratskih teženj, ki jih je izvajal preko UDBE.

⁹⁰ Samo eden je cilj, *Smer v slovensko državo*, leto 3, št. 22, Buenos Aires, 27. 8. 1967. Možnost preureditve Jugoslavije v konfederacijo je že prej v svoji knjigi omenjal Ciril Žebot (*C. Žebot, Slovenija včeraj, danes in jutri*, Celovec 1967.).

⁹¹ Zakaj strah pred konfederacijo, *Smer v slovensko državo*, leto 4, št. 25, Buenos Aires, 30. 3. 1968.

⁹² Obvestilo rojakom doma in po svetu, Slovenska država, leto 21, št. 7-8, Toronto, 1. 7.-1. 8. 1970, str. 1.

⁹³ Ob sovjetski zasedbi Češkoslovaške in grožnje Brežnjeve doktrine o omejeni suverenosti »socialističnih« držav ter ob možnosti bližnjega konca Titovega osebnega režima v Jugoslaviji.

skem državnem ozemlju. Sloveniji bi moralo biti zagotovljeno enakopravno soodločanje v zveznem merilu, to je v Zboru narodov, ki naj bi imel značaj edine zvezne zbornice in ki bi moral že uvodoma sprejeti sklep in obvezo, da bodo suvereni narodi medsebojne probleme reševali z enakopravnim dogovarjanjem in da se bodo skupno uprli vsakemu poskusu nasilnega poseganja v razvoj njihovih odnosov, tako od zunaj kot od znotraj. Če bi bila ta slovenska pobuda zavržena, ali pa bi postala neučinkovita potem, ko bi bila že sprejeta, bi morali slovenska državna skupščina in vlada uveljaviti posebne lastne ukrepe za zavarovanje suverenosti in celovitosti slovenske republike, vključno s pravico do odcepitve. Pristojnosti preurejene zveze morajo biti usklajene z njenim dopolnilnim značajem kot skupnega sredstva suverenih narodnih republik za okvirno urejanje sporazumno dogovorjenih skupnih zahtev. Poudarili so tudi potrebno po paritetni udeležbi pri financiranju zveznih organov in po zagotovitvi od Zveze komunistov neodvisne politične organizacije, z enakopravno udeležbo pri političnem odločanju o razvoju Slovenije v smislu demokratičnega pluralizma.⁹⁴ Omenjena izjava je izzvala val kritik, predvsem pri *Siju slovenske svobode*, z nekaj pomisleki pa se je zanjo opredelilo SDG.⁹⁵ *Sij slovenske svobode* je bil glasilo skupine slovenskih emigrantov, ki so se leta 1969 odcepili od Slovenske kulturne akcije (SKA), ker se ta v svojih novo sprejetih pravilih ni deklarirala več za protikomunistično, zavrgla pa naj bi tudi boj za slovensko svobodo.⁹⁶ Predstavniki te skupine so se že v okviru SKA, ob vprašanju ali naj bo Slovenija samostojna država ali pa sestavni del konfederativno urejene Jugoslavije, opredelili za prvo, nasprotovali pa so tudi idejam, ki se vežejo na »v demokracijo stremeč evolucionizem komunizma v domovini«. Pri tem so imeli v mislih predvsem idejo, da bi bili Slovenci za lastno državnost le, v kolikor ostali jugoslovanski narodi ne bi pristali na konfederacijo.⁹⁷ V svoji izjavi, ki so jo izdali na isti dan kot Žebotova skupina, so odločno zahtevali, da se prizna slovenskemu narodu pravica do državnopravne samostojnosti in politične neodvisnosti. Slovenska država z vsemi atributi suverene politične družbe je bila po njihovem vsak dan močnejša zahteva predvsem mlajših rodov, ki se niso zadovoljili z idejo delne ali sestavljene suverenosti. Uresničitev slovenske državne samostojnosti je tudi edino, kar lahko slovenski narod obvaruje pred raztopitvijo ali izginitvijo v narodni integraciji z drugimi jugoslovanskimi narodi. V izjavi so poudarili tudi pomen boja proti komunizmu, in sicer z dejavno zavzetostjo za tiste najvišje vrednote, ki jih je komunizem napadal in uničeval. Prav zaradi ohranitve teh vrednot so odločno zavračali vsak poskus zavajanja k mirnemu sožitju ali celo sodelovanju z domačim režimom.⁹⁸ Žebotovo izjavo in zbiranje podpisov zanjo so ocenili kot težnjo Žebota, da s

⁹⁴ Za zavarovanje slovenske suverenosti, Slovenska država, leto 21, št. 7-8, Toronto, 1.7.-1. 8. 1970, str. 1.

⁹⁵ Vedno bliže k cilju, Smer v slovensko državo, leto 6, št. 39, Buenos Aires, 3. 12. 1970.

⁹⁶ Ob dogodkih v Slovenski kulturni akciji, *Sij slovenske svobode*, leto 1, št. 1, Buenos Aires, 21. 4. 1969.

⁹⁷ Konfederacija »naša« alternativa, Glas slovenske kulturne akcije, leto 15, št. 12, Buenos Aires, 16. 7. 1968.

⁹⁸ Naša izjava, *Sij slovenske svobode*, leto 2, št. 8, Buenos Aires, 31. 5. 1970.

tem dobi pooblastilo za »prijemljivejše in avtoritativnejše nadaljevanje svojih mahinacij v doseg osebne političnega kompromisa s sedanjim protislovenskim in protidemokratskim komunističnim režimom v Ljubljani, in preko njega z velesrbsko-centralističnim režimom v Belgradu«. ⁹⁹ Izjavo so označili kot najbolj poniževalno programsko kapitulacijo pred Slovincem najbolj tujim in najbolj krivičnim režimom od vseh, katere so jih silili prenašati politični oportunisti njegovega kova. »Jugopunktacije« so po njihovem pomenile popolno odpoved celo tistemu političnemu in državno-pravnemu minimumu, ki ga je Žebot še pred letom dni postavljal kot maksimalnega, saj v njih konfederacija niti enkrat ni bila omenjena, prav tako pa v njih ni bila omenjena nobena od demokratičnih prvin, kot so svoboda individua, svoboda vesti, svoboda besede, tiska, združevanja; enakopravnost pred zakonom, svoboda kulture in vere. ¹⁰⁰ Glede na to, da je »punktacije« podprl tudi Ljubo Sirc, ki naj bi bil »znan zagovornik kolaboracije »zmernih demokratov« v okviru strank, ki pripadajo Narodnemu odboru, s tistimi komunisti, ki jih je baje treba v Jugoslaviji smatrati za »napredne«, so se v Siju slovenske svobode spraševali, ali ni s takšnim delovanjem v NOS slovenska komunistična partija dosegla eno najvidnejših zmag nad politično emigracijo. ¹⁰¹ Sij slovenske svobode je zavrnil tudi predlog Miloša Stareta, predsednika NOS, naj se emigracija poveže, saj je menil, da brez enotnega cilja tudi enotnosti ne more biti. ¹⁰² Obstoj prave slovenske države ni združljiv z obstojem Jugoslavije, kar pa sta do določene mere zagovarjala tako NOS kot SDG. »Če smo za slovensko neodvisnost, torej za pravo slovensko svobodo, smo nujno proti Jugoslaviji kot pravni in politični tvorbi. Mi to jasno in nedvoumno povemo. /.../ Slovenija v nobeni Jugoslaviji ne bo suverena in ne bo mednarodno priznana država, a tudi ne bo politično neodvisna. Zato je nepošteno, če tisti, ki predlagajo za rešitev slovenskega vprašanja jugoslovansko koncepcijo, ne opuste izrazov slovenska država, slovenska suverenost.« ¹⁰³ Na vse pomisleke so v SDG odvrnili, da njihov program govori o cilju, to je slovenski državi, ne pa o načinu, kako to doseči, saj je praktična izvedba stvar politike, ki pa je umetnost in sposobnost voditi k določenemu cilju. Zato je bilo po njihovo vsako dejanje, ki nas k cilju približa, pozitivno in sprejemljivo, ne glede na to, kdo je njegov izvršilec. ¹⁰⁴ Njim je bil cilj že dolgo jasen, zato je prišlo tedaj v ospredje vprašanje, kako naj se ta cilj doseže, saj je bila s tem, da so Slovenci neodvisno Slovenijo sprejeli v zavest, izvršena šele prva etapa v doseganju končnega cilja. Pri tem je prišlo do temeljne dileme, ali je potrebno pred osamosvojitvijo zrušiti komunizem ali ne. V SDG so menili, da mora slovenski narod izbojevati svojo svobodo na dveh frontah, in sicer na področju zunanje politike za samostojno, mednarodno priznano državo ter na

⁹⁹ (Jugo)slovenske punktacije 1970, Sij slovenske svobode, leto 2, št. 9, Buenos Aires, 15. 6. 1970.

¹⁰⁰ Prav tam.

¹⁰¹ »Jugopunktacije« se lomijo, Sij slovenske svobode, leto 2, št. 16, Buenos Aires, 30. 9. 1970.

¹⁰² Brez istega cilja ni enotnosti, Sij slovenske svobode, leto 4, št. 1, Buenos Aires, 17. 1. 1972.

¹⁰³ Za pravi pojem slovenske države, Sij slovenske svobode, leto 4, št. 7, Buenos Aires, 15. 5. 1972.

¹⁰⁴ Decentralizacija, pot k samostojnosti? Smer v slovensko državo, leto 7, št. 40, Buenos Aires, 20. 2. 1971.

področju notranje politike za osvoboditev izpod komunistične diktature. Njihova želja je bila, da bi do obeh osvoboditev prišlo hkrati, ni pa to bilo nujno.¹⁰⁵ Do slovenske države bi po mnenju SDG lahko prišlo ob izbruhu notranje revolucije, ki bi jo slovenski narod pričel sam ali pa tudi samo izrabil že obstoječe revolucionarno stanje v drugih predelih Jugoslavije. Sicer niso bili prepričani, ali bi bil slovenski narod v danem trenutku materialno in psihološko pripravljen z orožjem upreti se osrednji jugoslovanski vladi, nobenega dvoma pa ni bilo, da bi v ugodnih notranje in zunanje-političnih okoliščinah tudi z orožjem izsilil svojo samostojnost.¹⁰⁶

O tem, kakšna naj bo samostojna slovenska država, ki so jo po padcu Kavčiča in po utišanju liberalnih idej spet vse bolj videli v državi, ki bi bila popolnoma neodvisna in ne bi bila v nikakršni povezavi z jugoslovanskimi narodi, in kako to državo doseči, je vse več pisal tudi na Opčinah živeči Franc Jeza.¹⁰⁷ Ta je poudaril, da je potrebno v boj za neodvisnost Slovenije vključiti vse slovenske politične sile, pri tem pa je videl v Zvezi komunistov Slovenije tisti ključni dejavnik, brez katerega je državna osamosvojitve Slovenije praktično nemogoča (računal je zlasti na skupino, ki se je navzela idej Staneta Kavčiča). Med nalogami, ki bi jih moralo gibanje za slovensko državo v tistem času opravljati, se mu je zdela najpomembnejša ta, da gibanje seznanja mednarodno javnost o slovenskih težnjah, da ne bi ta v odločilnih trenutkih postavljala ovir.¹⁰⁸ Za Jezo je bila edina resnična in možna alternativa samo demokratična, neodvisna slovenska država, ki bi morala biti država vsega slovenskega naroda, z ustavno zagotovljenimi demokratičnimi in človekovimi pravicami ter svoboščinami. Slovenska država naj bi bila federativno urejena, pri čemer bi imela vsaka dežela svoj deželni zbor, ki bi odločal o zadevah, za katere bi bila dežela pristojna. Ta federativna ureditev bi v skladu s kulturno, zgodovinsko in geografsko razčlenjenostjo slovenskega ozemlja dala večjo širino in bogastvo vsemu slovenskemu prostoru.¹⁰⁹ Družbena ureditev ne bi bila ne socialistična ne kapitalistična, ampak bi morala združevati dobre strani obeh in se izogibati njunim slabostim. Slovenija bi zaprosila za pristop k NATU, da bi zavarovala svojo neodvisnost, ne bi pa pristopila k skupnemu evropskemu trgu, in sicer vse dotlej, dokler tega ne bo navdihoval resnični evropski

¹⁰⁵ Ideja slovenske države in nje realizacija, Smer v slovensko državo, leto 7, št. 41, Buenos Aires, 29. 5. 1971.

¹⁰⁶ Prav tam.

¹⁰⁷ Glede na kraj bivanja Jeze ne moremo prištevati med emigrante, ga pa bomo pri naši tematiki vseeno obravnavali, saj je bil tudi on politični begunec iz Slovenije, zlasti pa zato, ker je predvsem na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta zelo dejavno sodeloval s časopisoma Slovenska država in Smer v slovensko državo. Od leta 1978 do 1983 je v Trstu izšlo pod njegovim uredništvom pet zbornikov: »Alternativa« (1978), »Iniciativa« (1979), »Demokracija« (1980), »Akcija« (1981) in »Neodvisna Slovenija« (1983), ki so z različnih vidikov obravnavali slovensko vprašanje.

¹⁰⁸ S kakšno strategijo in taktiko do neodvisne slovenske države? Smer v slovensko državo, leto 12, št. 68, Buenos Aires, junij 1977.

¹⁰⁹ Kakšna naj bo neodvisna slovenska država? Smer v slovensko državo, leto 12, št. 60, Buenos Aires, 15. 2. 1976.

duh.¹¹⁰ Poudariti je potrebno, da se Jezovi nazori niso popolnoma skladali z nazori SDG. Ena bistvenih razlik je bila ta, da je skušal Jeza ustanoviti stranko (SDG se je imelo vedno za nadstrankarsko organizacijo), katera bi delovala za ustanovitev neodvisne slovenske države z demokratičnimi sredstvi, povezovala Slovence za politično delovanje, prebujala slovensko državno zavest, obravnavala probleme, ki so povezani s slovensko državo, njeno ustavo in oblikovanjem demokratične omikane slovenske družbe v njej.¹¹¹ Stranka, ki bi se imenovala Slovenska nacionalna stranka demokratične akcije, bi temeljila predvsem na akciji (ne na govorjenju) in bi prevzemala pobude, za katere druge stranke niso imele interesa, poguma ali sposobnosti.¹¹² Velik pomen pri razvoju demokracije je Jeza pripisoval kulturi, saj je ta dolžna sprožiti gibanje za demokratizacijo in za novo potrditev slovenske narodne in kulturne identitete. Dolžna je tudi oblikovati in spodbuditi duhove, ljudi, politike, ki bi bili sposobni izdelati narodni, politični, gospodarski, socialni in kulturni program, katerega cilj bi bila politična neodvisnost slovenskega naroda, kar nujno pomeni tudi samostojno slovensko državo in pluralistično razvejano ter demokratično urejeno slovensko družbo.¹¹³ Sodeč po avtorjih, ki jih niso objavili pod psevdonimom, bi mogli reči, da je prav Jeza zbral okoli sebe največ pripadnikov različnih političnih smeri in pogledov, poleg tega pa so v zbornikih, ki jih je urejal, objavljali tudi avtorji iz Slovenije, kar je bilo zlasti pomembno za širjenje idej v domovini.¹¹⁴

Neodvisno od vseh zgoraj naštetih skupin, ki so si prizadevale za neodvisno slovensko državo, pa je v Švici leta 1971 nastalo tudi t. i. Slovensko narodno predstavništvo (SNP). Njegovi predstavniki so začeli 1978 izdajati časopis *Slovenski glas*, ki naj bi zapolnil vrzeli, ki so jih puščali tedanji izseljenski samoslovenski časopisi. Te vrzeli so pri SNP videli predvsem v znanju iz državoznanstva in v političnem programu, ki ga mora po njihovem imeti vsaka skupina, stranka ali politično gibanje. Pri tem so poudarili, da hočejo slediti le slovenskemu narodu in preganjanemu slovenstvu, ne pa drobnim strankarskim interesom ali celo tujim doktrinom, odločno pa so nasprotovali jugoslovanstvu in marksistični ideologiji.¹¹⁵ V prvi številki *Slovenskega glasu* (1978) so objavili tudi svoj politični program – ki je bil razširjeno besedilo prvega programa SNP iz marca 1971 – v katerem so zapisali, da je najvišji cilj slovenskega naroda združitev vsega slovenskega ozemlja v neodvisni slovenski državi. SNP je odločno nastopilo proti »demokratični alternativni Jugoslavije«, saj je menilo, da

¹¹⁰ Kakšna bo slovenska država? Smer v slovensko državo, leto 12, št. 62, Buenos Aires, 15. 6. 1976.

¹¹¹ V načrtu je ustanovitev (nove slovenske stranke), Alternativa – zbornik za družbena in socialna vprašanja, Trst 1978, str. 11.

¹¹² Zakaj nova slovenska stranka? Iniciativa – zbornik za družbena in socialna vprašanja, Trst 1979, str. 34-36.

¹¹³ F. Jeza. Akcija, Akcija – zbornik za družbena vprašanja, Trst 1981, str. 3.

¹¹⁴ Zaradi finančnih razlogov so z zbornikom Neodvisna Slovenija leta 1983 zaključili z izdajateljsko dejavnostjo.

¹¹⁵ Zakaj nov list? Slovenski glas, leto 1, št. 1, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich, (junij) 1978, str. 1 in 2.

imajo moralni mandat za nastopanje v imenu Slovencev in Slovenije samo tisti ljudje, ki zastopajo celostno slovensko politiko in narodne interese, kar pomeni, da hočejo izboljšati položaj slovenskega naroda in mu zagotoviti politično uveljavljenje v svetu ter svobodno delovanje na vseh področjih. Vse to pa zmore Slovincem dati samo združena in neodvisna slovenska država in pa tisti, ki to državo brezkompromisno zahtevajo. »*Zahteva po neodvisni slovenski državi je torej celotnostna slovenska politika, ker odklanja podreditve Slovencev kateremu koli narodu ali državi. SLOVENCIM KOT SVOBODNI IN ENAKOPRAVNI PARTNERJI MED SVOBODNIMI DRŽAVAMI JA, ZA NOBENO CENO PA NOČEMO VEČ SLOVENCEV PODREJATI NOBENI DRUGI DRŽAVI!*«¹¹⁶ Ob tem je SNP z vso odločnostjo odklanjalo tudi vsako jugoslovansko državo, pa naj bo ta monarhija, republika, demokracija ali krvava komunistična diktatura, saj je vedno le utelešenje srbskega imperializma.¹¹⁷ S svojim delom je SDG nadaljevalo tudi v osemdesetih letih. Na sestanku delegatov maja 1981 so potrdili pravilnost svoje dosedanje poti, obenem pa so se zavzeli tudi za tesnejše sodelovanje z drugimi slovenskimi demokratičnimi organizacijami, ki so se borile za isti cilj.¹¹⁸ Ob začetku leta 1983 so izrazili zaskrbljenost nad stanjem v Sloveniji, saj so bili prepričani, da slovenski narod po krivdi »komunističnih tiranov« hira in umira. Zlasti jih je skrbelo vse večje priseljevanje z ostalih delov Jugoslavije. Rešitev, ki bi negativne trende v slovenskem narodu preusmerila, so videli predvsem v polni dosegi osebne svobode in ustavno priznanih človekovih pravic, v pravi demokraciji in narodovi svobodi, ki oprta na samoodločbi narodov vodi v svobodno slovensko državo.¹¹⁹

Močne reakcije je pri izseljencih vzbudil tudi poskus uvedbe enotnih programskih jeder na vseh stopnjah izobraževanja.¹²⁰ Že oktobra 1983 je *Slovenska država* odločno protestirala proti domnevni uvedbi srbohrvaščine v slovenske šole kot edinega učnega jezika pri vseh predmetih,¹²¹ skupna programska jedra pa je obsodil tudi Delavni odbor SDG na svojem sestanku 5. in 6. avgusta 1984,¹²² kjer so tudi poudari-

¹¹⁶ Naša načelna slovenska izjava, Slovenski glas, leto 3, št. 12, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich, december 1980, str. 1.

¹¹⁷ Prav tam, str. 2.

¹¹⁸ S.D.G., Slovenska država, leto 32, št. 6, Toronto, junij 1981, str. 1.

¹¹⁹ Slovenija 1983, Slovenska država, leto 34, št. 1, Toronto, januar 1983, str. 1.

¹²⁰ Enotna programska jedra bi bila enaka za vso Jugoslavijo, pri tem pa bi bil posamezen narod pri snovi obravnavan procentualno toliko časa, kolikor odstotkov prebivalstva ima. Tako bi na primer pri slovenščini obravnavali veliko več srbskih, hrvaških in drugih književnikov kot slovenskih.

¹²¹ Ali pripravlja Jugoslavija »holokaust« Slovencev, Slovenska država, leto 34, št. 10, Toronto, oktober 1983, str. 1.

¹²² Sestanek delegatov Slovenskega državnega gibanja, Slovenska država, leto 35, št. 8, Toronto, avgust 1984, str. 1. Na sestanku so obsodili ZKS, da je s svojo genocidno politiko, to je s krvavo komunistično revolucijo, s prekinitvijo demokratičnega procesa, z nasilno družbeno preobrazbo, z preseljevanjem ljudi v mesta in uničenjem slovenskega kmeta, z načrtnim naseljevanjem tujcev, z gospodarskim izkoriščanjem, s kratenjem osnovnih človekovih pravic in tudi z novim, za slovenski narod nadvse pogubnim učnim načrtom, popolnoma oslabilo slovensko narodno rast in s tem protinarodnim delovanjem pripeljala slovenski narod na rob propada.

li, da je rešitev slovenskega naroda le v svobodni, mednarodno priznani slovenski državi, ki bo edina sposobna ustvariti ugodne pogoje vsestranske narodne rasti na vseh področjih narodnega življenja. Proti skupnim programskim jedrom je odločno protestirala tudi SLS,¹²³ v Avstraliji pa so v boju proti tem poskusom ustanovili odbor za obrambo slovenskega jezika, ki se je kasneje izoblikoval v Zvezo slovenske akcije. Ta je želela postati množična organizacija z namenom združenja in povezave vseh Slovencev vsega sveta za obrambo slovenskega jezika, za obstoj slovenskega naroda, za oživitev slovenske zavesti in za pravice, ki Slovincem pripadajo kot svobodnemu narodu.¹²⁴ »Kar priznavamo vsakemu narodu, to zahtevamo tudi zase: samostojno in svobodno, enakopravno in od vseh priznано narodno življenje, jezik in kulturo, navede in posebnosti, ki obsegajo različna življenjska področja.«¹²⁵

Slovenski izseljenci so z velikim zanimanjem spremljali začetke demokratizacije v domovini, vendar so bili vsaj na začetku glede teh poizkusov precej skeptični. Slovenska država je prispevke v 57. številki Nove revije označila kot filozofiranje o slovenski samobitnosti na podlagi lastnega jezika in kulture, manj pa da je šlo v teh prispevkih za resničen zgodovinski in pravni prikaz temeljev slovenske državnosti.¹²⁶ Podrobno so začeli spremljati vse programe, ki so prihajali iz Slovenije in so se nanje tudi odzivali. Kot zelo ugodno so ocenili Majniško deklaracijo 1989. Označili so jo kot resnično obvezen narodnopolitičen program za tisti čas. Pri tem so pozvali vse Slovence, naj moralno, materialno in tudi sicer po svojih močeh podprejo demokratične sile, njih delo in napore v domovini ter da s svojim podpisom podprejo zahteve Majniške deklaracije 1989.¹²⁷ Ob volitvah aprila 1990 je SDG podprlo DEMOS,¹²⁸ preko Slovensko-kanadskega sveta pa je njegovo predvolilno kampanjo tudi sofinanciralo.¹²⁹ Z vso zavzetostjo so podprli tudi plebiscit,¹³⁰ saj so z njegovim uspehom in s končno proglasitvijo neodvisne ter suverene slovenske države dosegli svoj dolgo pričakovani cilj, za katerega so si prizadevali vsa leta neprostoVOLjnega izseljenstva.

SKLEP

Slovinci smo torej narod, ki ga je, podobno kot še kar nekaj evropskih narodov, izseljevanje močno zaznamovalo. Zlasti na začetku 20. stoletja je bila za mnoge prav izselitev edina možna rešitev, izhod v sili pravzaprav. Tako so številni Slovenci, predvsem kmetje in delavci, odšli v svet s trebihom za kruhom in s Slovenijo v srcu. Slednje

¹²³ Protestna izjava SLS, Slovenska država, leto 35, št. 1, Toronto, januar 1984, str. 6.

¹²⁴ Zveza slovenske akcije, Slovenska država, leto 37, št. 6, Toronto, junij 1986, str. 12.

¹²⁵ Zveza slovenske akcije, Slovenska država, leto 38, št. 1, Toronto, januar 1987, str. 6.

¹²⁶ O karantanski državnosti, Slovenska država, leto 39, št. 3, Toronto, marec 1988, str. 2.

¹²⁷ Za Majniško deklaracijo 1989, Slovenska država, leto 40, št. 10, Toronto, oktober 1989, str. 1.

¹²⁸ Sporočilo Slovincem v domovini, Slovenska država, leto 41, št. 3, Toronto, marec 1990, str. 1.

¹²⁹ Nabiralna akcija v podporo opozicionalnim strankam v bližnjih volitvah v Sloveniji, Slovenska država, leto 41, št. 3, Toronto, marec 1990, str. 8.

¹³⁰ Slovenci! Slovenke! Plebiscit, Slovenska država, leto 42, št. 11, Toronto, november 1990, str. 1.

je možno razbrati iz marsikatere emocionalne izpovedi in iz njihovih medsebojnih srečanj v novih domovinah, kjer sta jih družila slovenska pesem in nostalgичno obujanje spominov na lepoto rodne vasi, v nenehni želji po vrnitvi. Kaj več preprosta kmečka ali delavska duša ni zmogla. Vendar pa so bili med številnimi izseljenci tudi nekateri intelektualci, predvsem duhovniki in posamezni socialisti, ki so s svojimi idejami poskušali vplivati tudi na razvoj v domovini. Njihov vpliv v domovini sicer ni bil velik, velika pa je bila njihova idejna moč, ki se je odražala v številnih političnih programih, kot tudi v njihovem kulturnem delovanju. Pri tem zlasti ne smemo pozabiti na idejo o demokratično urejeni republiki Jugoslaviji, ki so jo razvili ameriški Slovenci med prvo svetovno vojno, saj je bila prav ta ideja podlaga za nastanek avnojske Jugoslavije.

Še bolj aktivna pri pripravi nacionalnih programov je bila slovenska politična emigracija po drugi svetovni vojni; neprestano je iskala možne alternative režimu v domovini. Glede na že povedano lahko pri slovenski povojni politični emigraciji izluščimo kar nekaj značilnosti:

1. bila je maloštevilna (predvsem njen aktiven del),
2. neenotna,
3. protikomunistično usmerjena,
4. idejno in kulturno bogata, z razvejano publicistično dejavnostjo,
5. z majhnim vplivom v domovini.

Maloštevilnost je bila posledica stapljanja sicer že tako maloštevilne politične emigracije z ekonomsko, po drugi strani pa so se posamezni politični emigranti porazgubili v številnih državah, kjer kot posamezniki niso imeli nobenega vpliva in moči ter zato tudi niso tvorno sodelovali pri narodnopolitičnem delu. Ne smemo pozabiti, da tudi biološko zmanjševanje števila političnih emigrantov (zaradi smrti) ni bilo zanemarljivo. Tako se je njihovo število, katerega so ocenjevali na 12.617 povojnih beguncev, stalno zmanjševalo, posebno še zato, ker je začela KPS kot politično emigracijo opredeljevati le njen intelektualni del, kateri naj bi na začetku osemdesetih let štel samo še okoli 500 oseb.¹³¹ Že tako oslabljeni politični emigraciji je dodatno zmanjševala moč tudi njena razcepljenost. NOS, ki naj bi prvotno predstavljal vso emigracijo, je zaradi nejasnih in projugoslovansko usmerjenih programov začel izgublјati na pomenu, zlasti z nastankom AO in kasneje SDG, vendar se tudi skupinam, ki so zagovarjale suvereno in neodvisno slovensko državo, ni uspelo bolj plodno povezati. To je bilo po eni strani tudi posledica njihove raztresenosti po različnih državah, po drugi pa posledica trmastega vztrajanja na lastnih programih, pa čeprav so se ti od sorodnih razlikovali le v odločnosti ali posameznih niansah.

Zelo težko bi bilo oceniti, koliko privrženecv so imele posamezne skupine, vendar pa lahko sklepamo, da je bilo število njihovih članov precej majhno. To naj bi zlasti veljalo za politične stranke, kajti pri mnogih Slovencih je bilo v odnosu do njih zaznati apatičnost, ki je bila posledica preziranja politike, prepirlјivosti v predvojnem

¹³¹ M. Drnovšek, *Odnos Partije do slovenske emigracije, Temna stran meseca* (ur. Drago Jančar), Ljubljana 1998, str. 234-247.

političnem življenju in tega, da so stranke pojmovali kot nadaljevanje medvojnega spora.¹³² Vendar pa so obstajali tudi problemi, ki so med seboj povezali vse emigrante oziroma so imeli ti do njih enak odnos. To je bilo razvidno v obsodbah komunističnega režima in njegovega totalitarizma, prav tako pa so si bili enotni tudi v obsodbi vseh Slovincem škodljivih vplivov, ki so bili posledica centralistične politike zvezne vlade, med drugim gospodarskega izkoriščanja, veliko razburjenje pa je povzročila tudi uvedba skupnih programskih jeder v osemdesetih. Emigracija se je sredi osemdesetih let končno poenotila v stališčih glede slovenske bodočnosti, ki so jo takrat vsi videli v samostojni in neodvisni slovenski državi, vendar jim kljub številnim pobudam ni uspelo vzpostaviti enotnega predstavništva. Zаметke tega lahko vidimo v nenehnih poskusih po ustanovitvi Svetovnega slovenskega kongresa, ki pa je zaživel šele ob osamosvojitvi.

Slovenska politična emigracija je razvila tudi močno literarno, znanstveno in publicistično dejavnost, ki pa zaradi prepovedi uvažanja izseljenskega časopisja in publikacij ni dosegla slovenskih bralcev, katerim je bila namenjena. Tako je marsikateri izseljenski program ostal nepoznan, kar je sistemu v domovini manjšalo skrb glede nadaljnje eksistence. Ideja o neodvisni slovenski državi, ki jo sicer emigranti v tujino prenesejo iz domovine¹³³, se je v emigraciji razvila in precej prej kot v domovini dobila pomen edine za razvoj slovenskega naroda sprejemljive rešitve. Zaradi tega bi se lahko začeli celo spraševati, ali je mogoče izseljenstvo za Slovence v končni meri tisti dejavnik, ki lahko z varne razdalje pomaga izoblikovati nam primerne rešitve? Vprašanje nam lahko dodatno podkrepi tudi dejstvo, da je tudi ideja o zedinjeni Sloveniji nastajala na Dunaju in v Gradcu, torej v izseljenstvu!

Čeprav imamo Slovenci zdaj svojo državo, so pred nami prav tako velike odločitve. Na eni strani gre za vključevanje v Evropsko unijo, po drugi strani pa tudi za ohranitev Slovencev kot naroda. Vključitev v Evropsko unijo je korak, ki se kaže kot nujno potreben za prosperiteto slovenskega gospodarstva, vendar se pri tem postavlja vprašanje, koliko bo to gospodarstvo sploh še ostalo slovensko. Prav tako bo tujcem oziroma državljanom Evropske unije na razpolago tudi slovenska zemlja – ali je to začetek konca slovenske države in slovenskega naroda? Zgodovina nas uči, da je bilo slovensko ozemlje veseskozi podjarmljeno tuji gospodi, lastniki fevdalnih posesti in tudi pomembnejših proizvodnih obratov so bili tujci, vendar smo se Slovenci obdržali. Pri življenju nas je ohranjala veličina našega duha in kulture, ki sta najbolj trden temelj slovenske samobitnosti. Ne, slovenstvo ni samo v s krvjo prepojeni zemlji, lepi slovenski besedi, naših, v svetovnem merilu velikih uspehih; ne, slovenstvo je v naših glavah, srcih in dejanjih – tega nas lahko naučijo izseljenci.

¹³² Slovenski demokrati – zganimo se, Slovenska država, leto 30, št. 2, Toronto, februar 1979, str. 1 in 3.

¹³³ Tu je imela, kot vidimo iz političnega procesa proti Nagodetu in Furlanu, zelo malo možnosti za razvoj oziroma je sploh ni imela. Omenjena sta namreč postavila zahtevo po samostojni slovenski državi, ki pa se nato lahko povezuje z ostalimi narodi na enakopravni osnovi, za kar sta bila obsojena na smrt, obsodbo pa so pri Furlanu tudi izvršili.

VIRI IN LITERATURA

- Akcija – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1981.
- Alternativa – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1978.
- Demokracija – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1980.
- Drnovšek, M., Odnos Partije do slovenske emigracije, Temna stran meseca (ur. Drago Jančar), Ljubljana 1998 str. 234-247.
- Glas Slovenske kulturne akcije*, Buenos Aires 1954– (Izdaja Slovenska kulturna akcija).
- Iniciativa – zbornik za družbena vprašanja (ur. Franc Jeza), Trst 1979.
- Klemenčič, M., Ameriški Slovenci in NOB v Jugoslaviji, Maribor 1987.
- Klemenčič, M., Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 1. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 3 (1996), str.391-407.
- Klemenčič, M., Izselske skupnosti in ustanavljanje novih držav v vzhodni Srednji Evropi: primer Slovencev, 2. del, Zgodovinski časopis, letn. 50, št. 4 (1996), str. 573-583.
- Klemenčič, M., Pregled stališč in delovanja slovenskih izseljencev v ZDA v zvezi z Jugoslovansko idejo od leta 1914 do leta 1992, Časopis za zgodovino in narodopisje, letn. 65, št. 1 (1994), str. 55-65.
- Klemenčič, M., Slovenia as Part of a United Europe in the Political Philosophy of Slovene Emigrants from Louis Adamic to Miha Krek, Intelektualci v diaspori – Intellectuals in Diaspora (ur. Irena Gantar Godina), Ljubljana 1999, str. 43-58.
- Klemenčič, M., Slovenska izseljenska zgodovina kot del slovenske nacionalne zgodovine, Zgodovinski časopis, letn. 52, št. 2 (1998), str. 175-193.
- Narodni odbor za Slovenijo. Namen naše narodne politike, Svobodni pogledi na slovensko preteklost, sedanost in prihodnost 3 (ur. Miloš Stare), Buenos Aires 1980.
- Neodvisna Slovenija (ur. Franc Jeza), Trst 1983.
- Novak, B., Geneza slovenske državne ideje med emigracijo, Slovenci in država (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995, str. 295-305.
- Novak, B. C., Trieste 1941-1959: The Ethnic, Political and Ideological Struggle, Chicago-London 1970.
- 50 let po Majniški deklaraciji, rokopis, hrani Rokopisna zbirka NUK, objavljeno tudi v: Svobodna Slovenija (Buenos Aires, 25. 5. 1967) in Ameriška domovina (Cleveland, 5. 6. 1967).
- Sij slovenske svobode*, Buenos Aires 1969-1980.
- Slovenci in država (ur. Bogo Grafenauer), Ljubljana 1995.
- Slovenska država*, Chicago 1950-1954, od leta 1954 dalje Toronto. (Izdaja Slovenska narodna zveza v Kanadi).
- Slovenska pot*, Buenos Aires 1953-1966 (Izdaja društvo Slovenski dom).
- Slovenska svoboda*, München 1964– (Izdaja Akcijski odbor za neodvisno Slovenijo).
- Slovenski glas*, Celovec-Maribor-Celje-Ljubljana-Trst-Gorica-Zürich 1978-(1983) (Izdaja Slovensko narodno predstavništvo).

- Smer v slovensko državo*, Buenos Aires 1965-1984 (Izdaja Slovensko državno gibanje v Argentini).
- Svobodna Slovenija*, Buenos Aires 1948-.
- Švent, R., *Politična migracija*, Enciklopedija Slovenije, 9. knjiga, Ljubljana 1995, str.78 in 79.
- Žebot, C., *Neminljiva Slovenija. Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*, Ljubljana 1990.
- Žebot, C., *Slovenija včeraj, danes in jutri*, Celovec 1967.
- Žebot, C., *Slovenija včeraj, danes in jutri*, 2. del, Celovec 1969.

SUMMARY

THE SLOVENE AFTER-WAR POLITICAL EMIGRATION AND THE DEVELOPMENT OF THE IDEA OF INDEPENDENCE OF SLOVENIA

Janez Nared

The contribution presents the national-political activity of the Slovene after-war political emigration that, despite their scarcity and disunity, managed to form numerous to the regime in homeland opposite suggestions on future state regulation of Slovenia. Regarding the programmes they suggested the emigrants can be divided into two parts: groups that strove for Slovenia in the frame of democratic Yugoslavia, and groups that strove for a sovereign and independent Slovenia.

The ideas of the Narodni odbor za Slovenijo – NOS (The National Committee for Slovenia) and the parties that composed it united the pro-Yugoslav oriented emigrants. They strove for a democratic Yugoslavia, which would be freed of communist regime and would be composed of autonomous national states (later republics), which would transfer part of their competencies to federal government. The programme of the Slovenska ljudska stranka – SLS (The Slovene People's Party) from 1954, which was a basis for the party's activity until the eighties, as well as the »Slovenska formula« (The »Slovene Formula«) from 1960, which was presumably the most significant document of such kind, demonstrated such aspirations. The representatives of the NOS have since the beginning in 1963 cooperated with the so-called London Group in the frame of which members of all Yugoslav nations sought solutions for Yugoslavia. The party strove for the right of every nation to an independent state but at the same time persisted on territorial integrity of Yugoslavia.

At the beginning of the eighties (1983) the SLS – under the influence of altered circumstances in homeland, and under the pressure of groups that strove for an independent Slovene state – declared for a free, independent and united Slovenia (the

Declaration of SLS at the 90th anniversary). Furthermore the SLS influenced on the policy of the NOS; thus in 1985 the NOS adopted the idea of an independent Slovenia, and renamed into Slovenski narodni odbor (The Slovene National Committee).

A great many of Slovene emigrants saw from the end of World War II on the solution of the Slovene national question in restoring an autonomous and independent Slovene state. Their ideological elite was at first organised in the Akcijski odbor za suvereno in neodvisno slovensko državo – AO – (The Action Committee for an Autonomous and Independent Slovene State), which was founded with the intention to acquaint the allies' governments and The United Nations with Slovene national aspirations and goals. One of the essential tasks of the AO was lobbying for the annexation of the Free Trieste region to Slovenia. In 1950 the AO drafted the »Slovenska izjava« (The »Slovene Declaration«) in which it strove for a united republic of Slovenia that would link together with the Free Trieste region into a cantonal federation, which was to end the conflicts about this indivisible territory on the north-east Adriatic and at the same time renew the joint economic role of Slovenia and Trieste in Middle-Eastern Europe. With the division of the Free Trieste region between Italy and Yugoslavia the signification of existence of the AO ceased. The Slovensko državno gibanje – SDG – (The Slovene State Movement), which was at first organised in Canada, and later founded a sister organisation in Argentina, took over the AO tasks in 1955 with the »Toronto Resolutions«.

The national-political programmes of the emigrants adjusted throughout to the circumstances in homeland. Thus a conviction prevailed in the SDG in the second half of the sixties, when the Slovene government began under leadership of Stane Kavčič with democratisation, that the best solution for Slovenia would be a confederate regulation of Yugoslavia. But after suspension of Kavčič the idea of an independent Slovenia was gaining weight again.

*Among groups that strove for an independent Slovenia we must mention the group, which gathered around the gazette *Sij slovenske svobode* (The Shine of Slovene Freedom) in Argentina, the society *Slovenski dom* (Slovene home) in Argentina, the Action Committee for an Independent Slovenia with its seat in Munich, and the *Slovensko narodno predstavništvo* (The Slovene National Mission) in Bern.*

The idea about an independent and autonomous Slovene state gained in emigration (within all in the article mentioned groups) in the eighties already, that is a few years sooner than in homeland, the sense of the unique, for the development of the Slovene nation acceptable solution, which later proved in the unified support of independence aspirations of Slovenia. For this reason we could start asking ourselves whether the emigration is for Slovenes ultimately the factor that can from safe distance help in forming to us appropriate solutions. The question can additionally be substantiated by the fact that the idea of a united Slovenia was formed in Vienna and in Graz, that is, in emigration (provided we consider as emigration removal outside ethnic sphere!).